

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

תבוא תשב"ז (חלק ג)

ברש"י: אין לך אלא בהן שבימיך כמו שהוא

- במדרש: צפה משה שביכורים עתידין ליפסק, עמד והתקין להתפלל
- ג' פעמים ביום • ביאור דברי הוזהר במעם שאומר הַגְדַּתִּי הַיּוֹם לַה' 'אֶלְקִיךָ', בלשון נוכח • מעם הביכורים להראות הכנעה לה' • ביאור הנתינת מעם שבפסוק כִּי הִשְׁחַד יַעֲזֹר עֵינֵי חֲכָמִים, ושהוא נפקא מינה להלכה • פלוגתת הרמב"ם ושאר פוסקים אם ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא • ספק חסרון ידיעה לא הוה ספק, משום דרעת שוטים אינו כלום • קנין חליפין הוא חידוש, ומשונה משאר קנינים • מכילתא: זהו שבחן של ישראל, שרדף אחריהם פרעה • ביאור הפסוק: על הגאֹלָה ועל התְּמוּדָה, ובמדרש לשעבר מקלסין על הגאולה ועכשיו על התמורה • עיקרה של תפילה הוא הכנת הלב להקב"ה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ו לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדש

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דרוך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדש - קונטרס שז (חלק ג) 35 מינוט מתוך 90 זייער קלאר ****

לשון קדש:

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 2 → 5 → 7 → 27.3

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 דערנאן 831 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

• וְהָם יֵעָלוּ לְזָכְרוֹן •

לע"נ האי גאון וצדיק חסידא ופרישא, ממוכחרי תלמידי רביה"ק זי"ע וממעתיקי שמועתו, ובשליחותו עמד לשרת במאנטריאל, והעמיד תלמידים לאלפים, עמוד צלותהו וואהבן של ישראל, עושה חסד לאלפים, אביהם של יתומים ושבוירי לב

הגה"צ רבי משה מנחם זצ"ל מירנויער

בן הרה"ח רבי משה מנחם ז"ל

דומ"ץ ור"מ סאטמאר מאנטריאל - בעל שו"ת "מנחם משיב" - נפטר י"ד אלול תשפ"א

הוא הנבחר הקם על, אשר פקד עלינו לנשת אל העבודה ולעסוק בקדשים, להוציא לאור הקונטרסים "לשון קדש", לפרש ולבאר ולהפיץ דבריו של רביה"ק זי"ע שיבואו רבים ויהנו מאור תורתו. ודרש ובקש מאנ"ש ותלמידיו לעמוד לימינו שנוכל להמשיך בעבודת הקודש.

האשה החשובה, רב חסד פעלה

מרת מלכה ציפה ע"ה

נאטליעב (בוקסבוים)

בת הר"ר אהרן שעהנפעלד ז"ל

אשת נעוריו של הרה"ח ר' אהרן צבי הלוי ז"ל
נפטר מ"ז אלול תשט"ו

האשה החשובה הישישה, בעלת חסד ומכנים אורחים,
שפכה לבח בתפלה לפני קונה

מרת לאה ע"ה ליעבערמאן

ב"ר ישעי' מנחם ז"ל

אשת הרה"ח ר' משה שמואל ז"ל
שבעה לן חיים כ"ו אב תשפ"ו

האשה החשובה מרת
שרה שלימא ע"ה ראזענפעלד

ב"ר מנחם מענדל ז"ל

אשת הרה"ג רבי אלישע זצ"ל
נפטר י"ח אלול תשנ"ה

הרב החסיד
רבי ניסן משה ז"ל
כהנא

ב"ר שלום ודינת ע"ה
נפטר מ"ז אלול תשע"ג

♦ לזכות יואל בן אסתר נאטליעב וכל משפחתו, לכוח"ט ♦

♦ מרת מוילבא ב"ר יהושע דוד ע"ה, אשת יכל"ח"ט הר"ר שמשון בוים הי"ח, כ"י אלול תשע"ט ♦

♦ הר"ר משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וזנתו מרת שפרה יענטא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל ♦

♦ מרת חיה דבורה ב"ר מאיר ע"ה וויינשטאק, כ"ז סבט תשפ"ו ♦

♦ הר"ר יקוניאל יודא ע"ה ב"ר קלוגימוס קלמן הי"ח, כ"ב ניסן תשפ"ו ♦

KolSatmar.com

א

קושיזות ודקדוקים בפרשת ביכורים

וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה, וִירְשָׁתָהּ וַיִּשְׁכַּתָּ בָּהּ. [וְלִקְחָתָּ מִמֶּרְאִשִּׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה וּגְוִי].

ב

קושיא א

להבין כוונת יתור תיבת 'וְהָיָה' כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ

לְאָמִיר זַעַן.

א) איך האָב שוין געשמועסט* פון דער קְשִׁיָא, [וואָס] זיי פרעגן וואָס איז דער 'וְהָיָה'. [והרי] אַסאַך מאל אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה שטייט [רק] כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ, [אַדְעָר] כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ, [און] ס'שטייט נישט 'וְהָיָה'. [דמובן זה מאלו אז] נו אודאי וועט עס זיין. איז דאָך איבעריג דער 'וְהָיָה'.

ג

קושיא ה

בספרי דרשו אין וְהָיָה אֶלָּא 'מִיד'. וקשה דהלא לא נתחייבו בכיורים מיד בבניסתן, אלא לאחר י"ד שנים של כיבוש וחילוק

דערנאָך, דער ספרי^ב וואָס איך האָב געשמועסט נעכטן אויפדערנאכט*. וְהָיָה [כִּי תָבֹא], זאָגט ער אין 'וְהָיָה' אלא מִיד.

ה) [ויש להבין] וואָס איז דער 'מִיד', וואָס איז דער פֶּשֶׁט [אַז] תִּיכָף, אַז מ'וועט תִּיכָף [עס טון. והלא] דאָס גייט דאָך אַרױף [על מצות ביכורים], די פֶּרֶשָׁה גייט דאָך אַרױף [אַז] מ'ברענגט דאָך ביכורים, [און] ביכורים איז דאָך נישט [נוהג] געווען מִיד, נאָר לאחר ירושה וישיבה^ג.

ז

דאָ איז דאָ פונעם מגן אברהם דער [פירוש] זית רענן^ד.

ברענגט ער קודם אַ פֶּשֶׁט [בשם ברית אברהם], אַז דער מִיד גייט אַרױף אויף בִּיאַת הָאָרֶץ [שיכנסו לארץ מיד], דו וועסט תִּיכָף קומען.

און נאָך אַ פֶּשֶׁט, [אַז] דאָס מיינט מען מִיד, לאחר ירושה וישיבה [נוהג פרשה זו, ולפי זה שפיר קאי הך 'מִיד' על מצות ביכורים].

ח

און ער איז דערין מְפַלְפֵּל אויף די ביידע פֶּשְׁטִים, דאָ דער זרע אברהם אויפן

* בסעודת ליל שב"ק כי תבוא תשכ"ז. ונדפס בדברי יואל בפרשתן (עמוד קעד, ובתייגא עמוד שזו).

^ב בספרי כאן (ריש פרשתן), והובא גם בילקוט שמעוני (רמז תתקלח): וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ, אין וְהָיָה אלא מִיד.

^ג וכמו שנאמר כאן (כו, א) וְהָיָה כִּי תָבֹא וּגְוִי וִירְשָׁתָהּ וַיִּשְׁכַּתָּ בָּהּ. ומפרש רש"י: מגיד שלא נתחייבו בכיורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה. [וכמבואר בגמרא קידושין (לו:)].

^ד בזית רענן (אות א) על הילקוט שמעוני (שם): פירוש, שמיד יבואו לארץ. ○ וברית אברהם פירש, מיד לאחר ירושה וישיבה. [נהבית אברהם הוא פירוש על הילקוט רבי אברהם גדלי' מירושלים, נדפס בליוורנו שנת ת"י, ולאחרונה נדפס בילקוט דפוס המאור. והמגן אברהם בחיבורו זית רענן, בא להשלים ולהוסיף פירוש הילקוט במקום שהברית אברהם לא פירש, או במקום שרוצה לחלוק עליו, וכמו שנדפס בדפוסים קדומים בדף השער של הזית רענן].

ספרי^ה. [ובאמת על פשט הראשון קשה לי, דהלא בכמה פרשיות] כסדר שטייט [אז] מ'וועט קומען [לארץ. ומה בא להשמיענו בזה בכאן דייקא].
[וגם בפשטות קשה] נאך די פערציג יאָר [שבמדבר] ווייסט מען דאָך שוין אז מ'וועט קומען [תיכף לארץ ישראל].

ט

און ווידער [דער פֿשט פון] **לאחר ירושה וישיבה, מִלֵּאֵל אִיז דאָך [אויך] אַ פֿשיטות, נאָך ירושה וישיבה אִיז מען אִודאי מְחַיֵּב בְּכִיפּוּרִים [אין] יעדעס יאָר. האָט מען דען גערעכנט ס'זאָל זיין אַנדערש?**
[ואם כן אכתי קשה] וואָס דאָרף ער זאָגן וְהָיָה, ער זאָל ווייזן אויף מִיד.

קושיא ו

בבעל הטורים דקדק על סמיכת הפרשיות, שסמך פרשת ביכורים, לפרשת מחיית עמלק דלעיל מיניה. והוא מפרש דבא לומר שנצטוו למחות זכר עמלק מיד בכניסתן לארץ. אבל פירוש זה קשה, שהרי ציווי מחיית עמלק אינו תיכף בכניסתן, אלא לאחר שיעמידו להם מלך
(ו) דער בעל הטורים - איך האָב שוין נעכטן נאָכט* אויך גערעדט פון דעם בעל הטורים - ער זאָגט עפעס¹, **אז פון ביכורים דרש'נט מען סמוכים** [לפרשה שלפניה].
די פרשה פון **פי תבוא אל הארץ** איז סמוכים צו [פרשת] **מחית עמלק** [שבסוף כי תצא], **תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח**.
[ומפרש הבעה"ט] **אז ער מיינט [צו זאָגן], אז דו וועסט קומען קיין ארץ ישראל, זאָגט ער, זאָל מען תיכף מוחה זיין עמלק'ן.**

יא

[אָבער] **ס'איז אויכעט שווער, דאָס איז דאָך נישט 'תיכף'.**
פארקערט, ס'מוז קודם זיין א מלך¹, מ'האָט דאָך הערשט געהייסן [אויף] שפעטער [למחות זכר עמלק, לאחר שכבר יהיה להם מלך. ולכן נראה לבאר עוד ענין סמיכות הפרשיות לדרכינו].

^ה **בזרע אברהם על הספרי** [להגיד אברהם יקותיאל זלמן ב"ר משה יוסף ליכטנשטיין זצ"ל, נדפס לראשונה ע"י בנו, ח"א על במדבר בשנת תקע"א, וח"ב על דברים בשנת תקפ"ט] שם: **אין וְהָיָה אֵלָּא מִיד. תימה, והלא לא נתחייבו בבכורים אלא לאחר ירושה וישיבה, כדכתיב בקרא וירששתה וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ, ופירש"י מגיד וכו', וכן הוא בגמרא בקידושין דף ל"ז.**
○ ובזית רענן כתב, פירוש שמיד יבואו לארץ, וברית אברהם פירש מיד לאחר ירושה וישיבה, עכ"ל. מה שכתב שמיד יבואו לארץ, הלשון לא משמע כן, כדאיתא בחלק ראשון (בספרי על סדר במדבר) **ריש פסקא ק"ז** (והוא בר"פ שלח, בפסקא א' בשאר דפוסים, בענין מצות נסכים עיי"ש). ומה שכתב בשם הברית אברהם מיד לאחר ירושה וישיבה, גם זה ליתא, כדאיתא שם פסקא הנ"ל. **○ ובגלילין הילקוט ראיתי כתוב בזה"ל, ס"א אינו. וצריך עיון.**

¹ **בבעל הטורים (כו, א):** כתיב לעיל מיניה (כה, יט) **תמחה את זכר עמלק, וסמך ליה וְהָיָה פִי תבוא אל הארץ.** שנצטוו למחות זכר עמלק, מיד בכניסתן לארץ. ועל זה רצה לעכב ביאתו, שהוא הגיד למלך מצרים כי ברח הָעָם (בשלח יד, ה), וכן הגיד ללבן כי ברח עָקֵב (ויצא לא, כב). ועל כן סמך לו פרשת ביכורים שמזכיר בה אֶרְמֵי אֲבִי.

¹ **כמבואר בגמרא סנהדרין (כ):** תניא רבי יוסי אומר, שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר (בשלח יז, טז) **כִּי יָד עַל כַּס קָה מִלְחָמָה לָהּ בְּעַמְלֵךְ, הוּא אומר להעמיד להם מלך תחילה, ואין כסא אלא מלך, שנאמר (דברי הימים א' כט, כג) וַיָּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כַּסֵּא ה' לְמִלְכָּהּ.** ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה, או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר (ראה יב, יא) **וְהָיִיתָ לָכֶם מִכָּל אֲבִיבֵיכֶם וְגו'** וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְגו', הוּא אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה. וכן בדוד הוּא אומר (שם ב' ז, א-ב) **וְהָיָה כִּי יָשֶׁב הַמִּלְכָּה דוֹד בְּבֵיתוֹ וְהָיִיתָ לוֹ מִסְבִּיב וְכָתִיב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא רָאֵה נָא אֲנִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וְגו'.**
וברמב"ם (מלכים א, ב): מינוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר (שמואל א' טו, א-ג) **אֲתִי שָׁלַח ה' לְמִשְׁחָה**

לא

קושיא יג

בפסוק אֵל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, מפרש רש"י, אין לך אלא כהן שבימך כמו שהוא

ובאת אֵל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם.

זאגט רש"י, אין לך אלא כהן שהוא בַּיָּמִיד, כמו שהוא.

לב

והקשה עליו הרמב"ן, דבגמרא דרשו כן רק בפסוק בַּיָּמִים הָהֵם הנאמר אצל 'השופט', ושם מובן זה, דבא להודיע שאף שאינו גדול וחכם כשופטים הראשונים, צריך לשמוע לו. אבל כאן בהקדמת הבכורים, למי יביאם, אם לא לכהן אשר יהיה בימיו

יג) פרעגט דער רמב"ן, מילא ביי א' שופט' שטייט [בפרשת שופטים (יז, ט) וְאֵל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם], דאָרט איז רעכט [מה שדרשו] אין לך אלא שופט' שבימך, [שהרי] א שופט ברויך דאך צו זיין ער זאל קאנען מִשְׁפָּטֵען, ער זאל האבן א שטארקן דעת תורה, [און] די אלע מדות וואס א שופט ברויך האבן. נו [ממילא] דאָרטן קאן מען קלערן, וואס זאל מען טון אז ס'איז נישטאָ מער, ס'איז נישטאָ די שופט'ס, און דער דעת [ווי ס'איז געווען אמאל], איבערדעם דארף מען דערציילן אין לך אלא שופט שבימך.

[אבער] ביי די ביכורים, [וואס] מ'ברויך צו ברענגען פאר א כהן, וועמען דען זאל מען עס געבן, די מצוה איז דאך פאר א כהן, [ווא"כ] וואס זאל איך קלערן [כי] אז ס'איז נישט 'אזא' כהן [יהא פטור מלהביא הביכורים. אז] די תורה הקדושה האט געהייסן געבן פאר א כהן ביכורים, פארוואס דארף מען דא דערציילן אין לך אלא כהן' שבימך. אזוי פרעגט דער רמב"ן.

לג

דער מזרחי וויל אפילו זאגן^א [אז] ס'איז דא אויך די זעלבע, ס'איז די זעלבע [כמו

למלך, עתה לך והפיתה את עמלק. והכרת זרע עמלק קודמת לבנין הבית, שנאמר ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל איביו. ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וגו'.

^ב ברש"י (כ, א): אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם. אין לך אלא כהן שבימך, כמו שהוא.

^ט ברמב"ן (כו, א): וטעם אֵל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, אֵל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה שם בימים ההם, כי הם נתונים לאנשי משמר, ככל הקרבנות, לא שיוליך עמו כהן מעירו להקריב ביכוריו. ◦ ורש"י כתב, אין לך אלא כהן שיהיה בימך, כמות שהוא. ◦ ולא הבינתי זה, כי בענין הזקן (לעיל יז, ט) ראוי לומר אֵל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, אף על פי שאינו גדול וחכם כשופטים הראשונים אשר היו לפנינו מן העולם, צריך לשמוע לו, יפתח בדורו כשמואל בדורו. אבל בהקדמת הבכורים, למי יביאם, אם לא לכהן אשר יהיה בימיו. ◦ וכן ראיתי בספרי (כאן פסק א), וְבָאתָ אֵל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה, זו היא שרבי יוסי הגלילי אומר וכי תעלה על דעתך כהן שאינו בימך, אלא כהן שהוא מוחזק וְאֲשֶׁר לך באותן הימים, היה קרוב ונתרחק כשר, וכן הוא אומר (קהלת ז, י) אֵל תֹּאמַר מֶה הִיא שְׁהִימִים הָרָאשִׁים הֵיוּ טוֹבִים מֵאֵלָהּ וגו'. ◦ וגראה שהם ידרשו בזה, שאם הקריב ביכורים או עולה וקרבנות, בכהן שהוא בחזקת כשר, ולאחר זמן נמצא שהוא בן גרושה, הקרבנות כשרין, כמו שמוזכר בפרק האחרון של קידושין (דף ע"ט:). ויכנס בו עוד, שאם היה קרוב ונתרחק כשר, וזה לענין הזקן, שאינו נדון על פי קרוב, ואינו ענין בביכורים.

^י וכדפירש גם שם ברש"י (יז, ט): וְאֵל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם. אפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו, אתה צריך לשמוע לו, אין לך אלא שופט שבימך.

ומקורו בגמרא ראש השנה (כה:): יפתח בדורו כשמואל בדורו, ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הציבור, הרי הוא כאביר שבאבירים. ואומר וְבָאתָ אֵל הַכֹּהֵנִים הָלְוִים וְאֵל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו, הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו ואומר אל תאמר מֶה הִיא שְׁהִימִים הָרָאשִׁים הֵיוּ טוֹבִים מֵאֵלָהּ.

^א בפ"י הרא"ם (כו, א): אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, אין לך אלא כהן שבימך, כמו שהוא (רש"י וכו'). והרמב"ן ז"ל כתב, ולא הבינתי זה, כי בענין הזקן ראוי לומר וכו', אבל בהקדמת הבכורים לא יביאם אלא לכהן שבימיו. ◦

בשופט, דאי לא כתיב אָפֿער יְהִיָּה בְּיָמִים הָהֵם הוּא אַמִּינָא דאָם אִינו גְּדוֹל וְחָכֵם כְּשׁוֹפְטִים הָרָאוּנוּם לֹא יִשְׁמְעוּ לוֹ, און] אִיךְ פֿרעג נישט בייַם שׁוֹפֵט 'וועמען דען אויב נישט ער', [כמו כן בביכורים היה סברא לומר דאחר שאין הכהן צדיק וחסיד כמו הכהנים הראשונים, איני רוצה להביא ביכוריו לפניו. שאינו אלא כדי להדרו, או לקבל ברכתו. ולכן אצטריך למכתב 'בְּיָמִים הָהֵם' גם בְּפִיפּוּרִים].

לד

אָבער זיי זאָגן דאָךְ אַלע נישט אַזוי, זיי ברענגען אַלע דעם רמב"ן, פֿאַרקערט מיט דעם איז מען מִסְבִּיר דעם [טענת] רמב"ן³, טאַקע דער גור אריה" און אַלע מפרשים" [על רש"י, שהרי באמת] ס'איז אַ גרויסער חילוק [בין שופט לכהן וכדברי הרמב"ן, שהרי] אַ שׁוֹפֵט מִלֹּא מִזֶּה דאָךְ זיין אַ שׁוֹפֵט [וצריך שיהיה ראוי לכך], אָבער דאָ [אין סברא לחלק בין כהן לכהן, ווי] דער אָמֶת [אי. והרריה] וואָס איז אַ חילוק פֿון תְּרוּמָה [לביכורים], פֿאַרוואָס שטייט עס נישט ביי תְּרוּמָה אַז ס'מוז זיין פֿון שְׂפִימָה, [לפי שמוכן זה מאליו, דהלא] פֿאַר וועמען דען זאָל מען געבן תְּרוּמָה, אַז די מַצָּה איז אַזוי אַז מ'זאָל געבן תְּרוּמָה [לכהן] דאַרף מען געבן פֿאַר דעם וואָס ער איז דאָ [ואפילו אינו צדיק וחסיד, רק שיהא נזהר מן הטומאה].

[און] דער אָמֶת [איז] מ'קאָן דאָךְ געבן [ביכורים] פֿאַר יעדן [כהן], אפילו דער כֹּהֵן איז אַן עַם הָאָרֶץ^ט, [כל שהוא כהן שמבני המשמר שבאותה שבוע].

ואני שמעתי ולא אבין, כי מה הפרש יש בין השופט בדינין, ובין הכהן בהקרכת הביכורים, [כין] כמו שיש לו למי שמביא דינו לפני השופט, לומר, אחר שאין השופט הזה גדול וחכם, כשופטים הראשונים אשר היו לפניו מן העולם, איני רוצה להביא דיני לפניו, וכל שכן לפני השופטים האחרים, אשר הם למטה ממנו. ואין לטעון, אבל למי יביאם, אלא לשופט שבימיו. ככה יש למי שמביא בכוריו לפני הכהן, לומר, אחר שאין הכהן הזה צדיק וחסיד, כמו הכהנים הראשונים אשר היו לפניו מן העולם, איני רוצה להביא בכוריו לפניו, שאינו אלא כדי להדרו, או כדי לקבל ברכתו, וכל שכן לשאר כהנים שהם למטה ממנו. ואין לטעון, אבל למי יביאם, אלא לכהן שבימיו. [ועיין שם מה שמפלפל עוד על דברי הרמב"ן בפי' דברי הספרי בזה, ואכ"מ].

^ט וטורא לתוך קושיותיו, אבל לא דחו טענתו.

^ב בגור אריה (שם): אין לך אלא כהן שיהיה בימך. פירוש, אף על גב שאינו חשוב כמו הראשונים. והרמב"ן הקשה על זה, דלענין בכורים מאי שנא כהן חשוב ומאי שנא כהן שאינו חשוב, כיון דבכורים מצוה היא. ויראה דכך פירוש אַל הַכֹּהֵן אָפֿער יְהִיָּה בְּיָמִים הָהֵם, שאני מַצָּה לך שיביא הביכורים אַל הַכֹּהֵן אָפֿער יְהִיָּה בְּיָמִים הָהֵם למשפט ולהוראה, ולכל דבר שהוא כהן, אף על גב שאינו חשוב כמו הכהן שהיה בימים הקדמונים, אל אותו כהן תביא ביכורים. ולפי פירוש זה לא קאי 'בימים ההם' אלא לענין שאר דברים, להוראה ולמשפט, והיא כמו (לעיל יו, ח-ט) [קִמַּתְּ וְעָלִיתָ אֶל הַכֹּהֵן] או אֶל 'הַשׁוֹפֵט' וגו'. ושם כתיב אַל הַשׁוֹפֵט, וכאן כתיב לכל שאר חכמים, שמחוייב לשמוע אל כל תלמיד חכם. ואי לא כתיב רק 'אַל הַשׁוֹפֵט', הוּא אַמִּינָא דְּרוּקָא מִי שְׁהוּא שׁוֹפֵט לְכָל יִשְׂרָאֵל, דהיינו בית דין הגדול, צריך אתה לשמוע אליו כמו בימים הראשונים, אבל לשאר בית דין לא, לכך כתב אַל 'הַכֹּהֵן' אָפֿער יְהִיָּה בְּיָמִים [הָהֵם]. ועוד, דקרא דהכא בא לומר שאתה צריך לנהוג בו כבוד כמו כהן אשר היה בימים הראשונים, וקרא דלעיל בא לומר שחייב לשמוע לו כמו אותו שהיה בימים הראשונים, לכך צריך תרי קראי.

^י עיין במשכיל לדוד, ובדברי דוד להטו"ז, ובכלי יקר, מה שתירצו בזה בכמה אופנים, ואכמ"ל.

^{טו} לדעת החכמים דקיי"ל כוותיהו, דלא כר' יהודה. וכמבואר במשנה דחלה (ד, ט): וְאֵלֶּיךָ יָבִיאוּ אֶת הַכֹּהֲנִים, וְהִקְדִּירוּם, וְהִקְדִּירוּתָם, וּפְדִיּוֹן הַבֶּן, וּפְדִיּוֹן פֶּטֶר תָּמּוֹר, וְהַזְרוּעַ, וְהַלְלָתִים, וְהַקְבָּה, וְרֵאשִׁית הַגֶּזֶר, וְשִׁמְן שֶׁרָפָה, וְקִדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ [פי' הברטנורא: דלא אסור לתת לכהן שאינו נזהר מטומאה, אלא דבר שיש בו איסור טומאה בגבולין, כגון תרומה ותרומת מעשר וחלה, אבל קדשי מקדש 'דביכורים' שמביאין אותם לעזרה לא חששו, דטהורי מטוהר נפשיה], וְהַבְּכֻרִים. רבי 'הוּדָה אוֹסֵר בְּבִכּוּרִים' [דחייש דילמא לא מודהו בהו, והואל ואין עושין בהן עבודה. ואין הלכה כר' יהודה]. וז"ל הרמב"ם שם בפירוש המשניות: אמרו בגמרא, הביכורים והבכורות לאנשי משמר, והשאר לכל כהן. רצו באמרם 'לכל כהן', שלא פרט בהם כהן תלמיד חכם מעם הארץ, אלא על דרך הטוב והיפה, לאומרו השי"ת (קרח יח, כח) וַתִּתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן, ואמרו בספרי מה אהרן חבר אף כל חברים, מכאן אמרו אין נותנין מתנות כהונה אלא לחבר. וזה הדין הוא חיוב במקצת המתנות, כמו שיתבאר בזה הפרק, ובשאר המתנות

לה

קושיא יד

וגם דקדקתי עוד בלשון רש"י, שהוסיף ומסיים על זה בהלשון 'כמו' שהוא'. וצריך ביאור כוונתו בזה (יד) דערנאך [איז שווער, וואָס] איך האָב מיך שוין געשטעלט לאַנגט^ט, פֿשוט אויפן לשון רש"י [שהוסיף 'כאן' וכתב] אַין לֶךְ אֶלָּא כִּהֵן שְׂבִימִיךְ 'כְּמוֹ שֶׁהוּא'. [ולכאורה היה סגי לכתוב כלשון הספרי, וכדרך שכתב רש"י בפרשת שופטים אין לך אלא] שׁוּפֶט שְׂבִימִיךְ. [וכן בכאן היה סגי לומר רק אין לך אלא 'כהן' שבימין, ותו לא]. נו אודאי כְּמוֹ שֶׁהוּא.

לו

קושיא טו

בפסוק הַגְּדִתִּי הַיּוֹם לֵה' אֱלֹקֶיךָ, דקדקו המפרשים למה אמר 'אֱלֹקֶיךָ' בלשון נוכח אל הכהן, והיה לו לומר 'אֱלֹקֵינוּ' (טו) ווידעראום וואָס איז דער פֿשֶׁט הַגְּדִתִּי (הַיּוֹם) לֵה' אֱלֹקֶיךָ. פרעגן אַסאַך מפרשים^{טז}, פֿאַרוואָס זאָגט ער ה' 'אֱלֹקֶיךָ' [בלשון נוכח], דער באַשעפער^{טז} פונעם כִּהֵן. [והיה לו לומר] ה' אֱלֹקֵינוּ, אונזער באַשעפער, [אזוי ווי] מ'זאָגט דאָך כסדר אזוי ה' אֱלֹקֵינוּ, [ולמה בכאן לא נאמר] הַגְּדִתִּי לֵה' אֱלֹקֵינוּ, [רק] מ'זאָגט פֿאַרן 'כִּהֵן' ה' אֱלֹקֶיךָ, דייך באַשעפער.

לז

קושיא טז

בפסוק וַיִּבְאֲנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, הקשו המפרשים למה מקדימין הביאה למקום המקדש, אל נתינת הארץ, והלא סדר הדברים היה להיפוך, שמקום באו אל הארץ, ואח"כ למקדש וַיִּבְאֲנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ. וַיִּבְאֲנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה זאָגט רש"י^{טז} דאָס בית המקדש, וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, אָרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(טז) נו [לכאורה קשה] מ'איז דאָך 'קודם' געקומען קיין אָרֶץ יִשְׂרָאֵל, [און] 'דערנאך' האָט מען געבויעט דעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. [ואם כן] העט ער געדארפט צו זאָגן 'קודם' וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ [ואחר כך יאמר] וַיִּבְאֲנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה. פֿאַרוואָס איז ער מְקַדִּים וַיִּבְאֲנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, און דערנאך וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ.

לה

קושיא יז

גם יש להבין דקדוק הלשון וַיִּבְאֲנוּ, דהיה לו לומר לשון נתינה כמו בהארץ, או לשון בנין. והבאה זו מה טיבה (יז) דערנאך [איז שווער], וואָס איז דער פֿשֶׁט [בלשון] וַיִּבְאֲנוּ, [אז] דו האָסט מיך געברענגט.

יהיה הכל חוזר לרצון הנותן, אבל שיהיה אסור לתת לעם הארץ לא וכו'. והטעם שלא נקדים באלו המתנות [ראשית הגז, חורע לחיים והקבה, וכדומה] כהן חבר על זולתו, לפי שאין בהם קדושה, ולא נחוש שמא יטמאו אותם עם הארץ. ואמר וקדשי המקדש, עניינו שהן ניתנין לכל כהן מאנשי המשמר, לפי שאנחנו לא נקדים אנשי המשמר קצתם על קצתם. [ועיין עוד בשלחן ערוך (י"ד סא, ז) וברמ"א (שם שלא, יט)].

^{טז} בס"ג שופטים תשט"ז, וס"ג כי תבוא תשט"ז, עיי"ש באורך. וכן הזכיר רבינו מזה גם בויאל משה (א, קסא).

^{יז} ראה בזה ברבינו בחיי, ובש"ך על התורה, ובנחלת יעקב (להחיות דעת), ועוד. ^{יח} היינו דער גאט-ט פונעם כִּהֵן. אלא שרבינו נמנע תמיד מלומר טיבה זו, וכדעת המחמירין שלא להזכיר את השם הקודש וכינויו אפילו בשאר לשונות, עיין בזה באורך בב"ח (י"ד קטט, ס"ק יא) [ויש"ך (שם, ס"ק יא)], ובשלחן ערוך התניא (א"ח פה, א), וחיי אדם (ח"א כלל ה, אות א), ובדרך פקודין (מצוה ל, חלק הדיבור אות ו), ובמגדל עוז להיעב"ץ (בית מדרת, עליית האמונה, אות י). ועיין עוד בשלחן ערוך (ח"מ כז, א) לענין המקלל חברו בשם.

^ט ברש"י (כו, ט): אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה. זה בית המקדש: וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ. כמשמעו.

דער בורא פל עולם־מים האָט געגעבן, [און] ער האָט געבויעט, ווי מ'זאָגט^ב וּבְנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה, [אַז] דער בורא פל עולם־מים האָט געבויעט. מ'האָט עס אויפגעבויעט, און מ'האָט געגעבן דאָס מָקוֹם הַמִּקְדָּשׁ, [אַבער] וואָס איז טייטש מ'האָט מיך געברענגט אָהער, [והלא העיקר] מ'האָט עס שוין געגעבן פֿאַרן כָּלל יִשְׂרָאֵל, דאָס איז דאָךְ דער מָקוֹר [על מה שבא לכאן. ומאי שנא] ביי אָרֶץ יִשְׂרָאֵל זאָגט מען נישט דו האָסט מיך געברענגט קיין אָרֶץ יִשְׂרָאֵל, [נאָר אַז] דו האָסט מיר געגעבן אָרֶץ יִשְׂרָאֵל, 'וַיִּתֵּן' לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, [ואילו בכאן אצל המקדש אומר] 'וַיִּבְאֲנוּ' אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה.

לט

קושיא יח

גם צריך ביאור למה אומר וּבְאֲנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, בלשון סתום, שזה שייך להאמר על כל מקום שבאים לשם. והיה לו להוכיח בהדיא מה שבא למקום המקדש

יח) און דערנאָך, מ'ווייטט דאָךְ וואָס דעס מָקוֹם איז, דאָס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, [והיה לו לומר להדיא] 'וַיִּבְאֲנוּ אֶל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ' [וכדומה], פֿאַרוואָס עפעס איז ער עפעס 'סוֹתָם' הַדְּבָרִים, אַזוי ווי אַ סוֹד, [שאומר רק] אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, צו 'דעם' פֿלאַץ, [און] מ'זאָגט נישט אויס וואָס דעס פֿלאַץ איז.

מ

און כעין זה פרעגט דער רמב"ם אין מורה^{כא}, אויף [דעם לשון] הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר [ה', הנזכר בתורה בפרשת ראה כמה פעמים]^{כב}.

נאָר דאָרט האָט מען טאַקע נישט געוואוסט [מקודם, שלא גילה עדיין איה הוא מקומו], ס'איז אָמַת, [והקושיא הוא רק למה באמת לא גילה להם הקב"ה מקודם].

נאָר דאָ איז מען דאָךְ [שוין] אויפן פֿלאַץ און מ'זאָגט 'הַזֶּה', ווייטט מען [דאָךְ שוין מקום המדויק של המקדש, ואם כן יוקשה ביותר] פֿאַרוואָס דאָרף ער צו זאָגן עפעס אַזוי מיט אַזאַ מאָדע לָשׁוֹן, ער זאָגט 'סוֹתָם' אֶל הַמָּקוֹם, סוֹתָם הַמָּקוֹם איז דאָךְ אַלעס [במשמע, דאף במקומות אחרים שייך לשון כזה, ולמה לא יפרש דבריו דמיירי ממקום המקדש].

^כ בהגדה של פסח (סוף ד"ה על אחת כמה וכמה טובה כפולה).

^{כא} בספר המורה חלק ג' (פרק מה): ידוע שעובדי עבודה זרה היו מכוונים לבנות היכליהם ולהעמיד צלמיהם במקום הגבוה שימצא שם, על הָרִים הָרָמִים (ראה יב, ב), ולזה בחר אברהם אבינו ע"ה הר המוריָה, בהיותו הגבוה שבהרים אשר שם, ופירסם שם ייחוד האלוהי. וייחד המערב, שקודש הקודשים במערב, והוא ענין אמרם (כבא בתרא כה). שכינה במערב, ובארו רבותינו ז"ל בגמרא יומא (כח): שאברהם אבינו ייחד המערב, רצ"ל בית קדש הקדשים. וסיבת זה אצלי, שמפני שהיה הדעת המפורסם אז בעולם, עבודת השמש וכו', אין ספק שבני אדם היו כולם פונים למזרח, ומפני זה פנה אברהם אבינו למערב בהר המוריה וכו'. ○ ואין ספק אצלי גם כן, שהמקום אשר ייחדו אברהם בנבואה, היה ידוע אצל משה רבינו, ואצל רבים, שאברהם צוה אותם שיהיה זה בית עבודה, כמו שביאר המתרגם [בפסוק וַיִּקָּרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יְרֵאָה אֲשֶׁר יִאמַר הַיּוֹם בְּהָר' ה' יְרֵאָה] (ויירא כב, יד), ואמר ופֶלֶח וְצִלִי אֲבִירָהָם תִּמְן בְּאַתְרָא הַהוּא, וְאָמַר קָדַם ה' הָקָא יְהוֹן פְּלַחִין דְּרִיָּא וגו'. ○ ואשר לא התבאר בתורה, ולא נזכר 'בפרט', אבל רָמַז אלי וואמר [המקום] אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וגו', יש בו אצלי שלש חכמות. האחת מהן, שלא יחזיקו בו האומות, וילחמו עליו מלחמה חזקה, כְּשִׁידְעוּ שוֹה הַמָּקוֹם מִן הָאָרֶץ הוּא תַּכְלִית הַתּוֹרָה. והשנית, שלא יפסידוהו מי שהוא בידם עתה, וישחיתוהו בכל יכלתם. והשלישית והיא החזקה שבהם, שלא יבקש כל שבת היותו בנחלתו ולמשול בו, והיה נופל עליו מן המחלוקת והקטטה, כמו שנפל בבקשת הכהונה. ולזה באה המצוה שלא יבנה בית הבחירה אלא אחר הקמת מלך, עד שתהיה המצוה לאחד, ותסתלק המחלוקת, כמו שיבארנו בספר שופטים (שכספור משנה תורה, הל' מלכים א, א-ב).

^{כב} וכמו שהאריך רבינו בענין זה בס"ג ראה תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס רמח, חלק ב).

מד

קושיא כא

בתנחומא מביא הפסוק באו נשתתחו ונכרעה נכרעה, דהם ג' לשונות הרומזים על הג' תפילות בכל יום. ומפרש שצפה משה ברוח הקודש שבית המקדש עתיד ליחרב וביכורים עתידין ליפסק, לכן עמד והתקין שיתפללו ג' פעמים בכל יום. ולכאורה בגמרא מצינו רק תפלות כנגד 'חמדין' תקנום, וגם צ"ב להבין השייכות מענין תפילה לענין ביכורים.

דער מדרש נתחומא זאגט^{כא}, (זה שאמר הכתוב) באו נשתתחו ונכרעה (תהלים צה, ו), (ומפרש אז ווייל) משה רבינו האט געזען אז ביכורים עתידין ליפסק, [איבערדעם] האט ער מתקן געווען ג' תפלות.

כא) (ולכאורה) מ'טרעפט נישט אין ערגעץ אין די גמרא [שהתפילות הם במקום ביכורים]. ס'שטייט נאָר^{כב} [אז] תפלות כנגד 'תמידין' תקנום, נישט קעגן ביכורים. (וגם צ"ב לדברי התנחומא) וואָס פאַר אַ שייכות האט גראַד^{כג} תפלה מיט ביכורים.

נא

קושיות ודקדוקים בפסוק את ה' האמרת

קושיא כה

בפסוק את ה' האמרת וגו', וה' האמירך וגו', מפרש רש"י דהוא לשון הברלה והפרשה, שאתם הברלתם את ה' לכם מאלהי העמים, והוא הפריש אתכם אליו מעמי הארץ.

ווייטער [אין] די גאַנצע פרשה דאָ, שטייט די ענינים [של רוממותם ושבחם של ישראל], את ה' האמרת היום להיות לך לאלקים, וה' האמירך [היום] להיות לו לעם סגלה. האמרת, וואָס איז טייטש 'האמרת', זאגט רש"י^{כד} הברלת והפרשת, [מלשון] 'אפגעשיידט'. [וה' האמירך] השם יתברך האט דיך אפגעשיידט.

נב

ולכאורה קשה לפירושו בפסוק את ה' האמרת, דהאך שייך לשון הברלה אצלו ית', והלא אין לו ערך ודמיון כלל, ומה דמות תערוך לו. ולשון הברלה שייך רק בדברים הרומים עכ"פ במקצת, עד שצריך לזה הבחנה ודעת להבחין ולהבדיל ביניהם, וכמו שמבאר ברש"י סוף שמיני וסוף קדושים.

כה) איז אויך שווער וואָס הייסט מ'האט 'אפגעשיידט' [השם יתברך], איז דען פאַרהאַנדן ביי הקדוש ברוך הוא [ענין ערך ודמיון, עד שיהא שייך לזה בחינת לשון הברלה, והלא] מה דמות תערכו לו (ישעי' מ, יח).

^{כא} בתנחומא (סימן א): היום הזה ה' אלקיך מצוץ לעשות, זה שאמר הכתוב באו נשתתחו ונכרעה נכרעה לפני ה' עשנו. והלא כריעה בכלל השתחויה והשתחויה בכלל כריעה, ומה תלמוד לומר נשתתחו, נכרעה, נכרעה. אלא צפה משה ברוח הקודש וראה שבית המקדש עתיד ליחרב, והביכורים עתידין ליפסק, עמד והתקין לישראל שיחיו מתפללין שלשה פעמים בכל יום. לפי שחביב תפלה לפני הקב"ה מכל מעשים טובים ומכל הקרבנות, שכן כתיב (תהלים קמא, ב) תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. ומשה רבינו אף על פי שעשה כל מעשים טובים, כיון שנגזר עליו שלא ליכנס לארץ התפלל ואמר (ואתחנן ד, כה) אעברה נא ונאראה, ואמר לו הקב"ה (שם ג, כו-כז) אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה עלה ראש הפסגה.

^{כב} בגמרא ברכות (כז, ב), עיי"ש באורך.

^{כג} פירוש: דווקא.

^{כד} ברש"י (כו, יז): ה' האמרת והאמירך. אין להם עד מוכיח במקרא. ולי נראה, שהוא לשון הפרשה והברלה, הברלתיו לך מאלהי העמים, להיות לך לאלקים. והוא הפרישך אליו מעמי הארץ, להיות לו לעם סגלה. ומצאתי להם עד, והוא לשון תפארת, כמו ותאמרו כל פעלי און (תהלים צד, ד).

מילא [התינת] אז מ'האט אָפּגעשיידט אידן, אידן זענען דאָך ברואים אזוי ווי אנדערע אומות, נאָר זיי זענען אנדערש, [און] על כל פנים [אז] מ'איז מ'בדיל בין ישראל לעמים איז פארהאן [לשון] ה'בדלה.

[והרי] איבעראל וואו ס'שטייט ה'בדלה, מוז עפעס זיין אז ס'האט א שטיקל שייכות [עד שלהבחין ביניהם נופל לשון הבדלה]. ווי איך האב שוין געשמועסט אן אנדערס מאַל^כ פון די גמרא^כ [ווי ער רעכנט] די אַלע ה'בדלות, [והוכחתי כן מלשון רש"י סוף שמיני וקדושים^{כט}, בפסוק] וְהִבְדַּלְתָּם [בין הַקְּהֵלָה הַזֶּה לְהַקְּהֵלָה הַשֵּׁנִי], אין צריך לומר בין פרה לחמור, ובין צבי לערוד [שהרי ניכרין ועומדין החילוקים שביניהם], נאָר בין נשחט רובו לנשחט חציו. ווייל 'הבדלה' איז טייטש [במקום שקרובים קצת זה לזה. אָבער] דעם וואָס ס'איז אינגאנצן אן אנדער מין, איז נישט שייך צו זאָגן קיין [לשון] ה'בדלה.

ה'בדלה זאגט דאָך רש"י דארטן^כ [דזה שייך] אז ס'האט א שטיקל שייכות [ביניהם, און] פונדעסטוועגן דארף מען א חילוק מאַכן.

[ואם כן צ"ב בכאן], ביי ה'קדוש ברוך הוא, וואו קומט ה'בדלה און ה'פרשה, מ'זאל עפעס אָפשיידן, .. אין דמיון וערך, וואָס הייסט עפעס ה'בדלה וְהַפְּרָשָׁה. מילא ביי אידן קען מען נאָך זאָגן [אזא לשון, על לשון 'האמיר', אבל על לשון 'האמרת' קשה לפרש כן].

נג

רש"י זאגט^כ [אויך, אז ס'איז] דאָס לשון [פון] יתאמרו כל פְּעִלֵי אֹנָן [תהלים צד, ד]. [ובאמת] ס'איז דאָ דארט [בתהלים] פְּשָׁטִים, אין די מפרשים איז דאָ פאַרשידענע פְּשָׁטִים^ל, [בלשון] יתאמרו.

[און] לעולם [אפילו] דעם וואָס רש"י ברענגט דעם יתאמרו כל פְּעִלֵי אֹנָן, איז דאָך אויך [פון] לשון תפארת, לשון התרוממות, [און] אסאך טייטשן^{לא} [טאקע אז] אַת ה' הַאֲמַרְתָּ איז טייטש [מלשון] הַתְּרוממות, דערהויבן. [וכלשון שני שברש"י, אבל לשון ראשון שברש"י דהוא מלשון הפרשה והבדלה, זה צריך ביאור].

^כ בס"ג שמיני תשט"ז [לשון קדשו קונטרס שכה, חלק ב. ובלשה"ק בחיור"ת תשט"ז], עיי"ש באורך בזה.
^{כב} בגמרא פסחים (ק:), לענין ברכת הבדלה שאומרים במוצאי שבת, דבגמרא חשיב שם עוד עניני הבדלות, ורבינו האריך שם לפרש כל הענין.

^{כט} ברש"י סוף שמיני (יא, מז): לְהַבְדִּיל. לא בלבד השונה, אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן: בין הטמא ובין הטָהוֹר. אין צריך לומר בין חמור לפרה, והלא כבר מפורשים הם. אלא בין טמאה לך לטהורה לך, בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו: ובין חֲתִיָּה הַנֶּאֱכָלָה. אין צריך לומר בין צבי לערוד, והלא כבר מפורשים הם, אלא בין שנולדו בה סימני טרפה כשרה לנולדו בה סימני טרפה פסולה.

וברש"י סוף קדושים (כ, כה): יְהִבְדַּלְתָּם בין הַקְּהֵלָה הַזֶּה לְהַקְּהֵלָה הַשֵּׁנִי. אין צריך לומר בין פרה לחמור, שהרי מובדלין וניכרין הם, אלא בין טהורה לך לטמאה לך, בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו. וכמה בין רובו לחציו, קלל שְׁעָרָה.

^ל דרש"י והאבן עזרא והמצודות פירשוהו מלשון השתבחות והתרוממות, וכפירש"י כאן. וברד"ק פירש מלשון הגדלה [הקרוב גם כן לענין התרוממות]. אבל בתרגום יונתן ובמלבי"ם פירשוהו מלשון אמירה כפשוטו.

^{לא} באבן עזרא (כו, יז): הַאֲמַרְתָּ. מלשון גדולה, וקרוב מגזרת בראש אמיר (ישעי' יז, ח).
וברמב"ם (שם): וטעם אַת ה' הַאֲמַרְתָּ הַיּוֹם, כיון שקבלתם עליכם כל התורה בפירושה ובדקדוקיה ובחידושיה, הנה גדלתם השם ורוממתם אותו, שיהיה הוא לבדו לכם לאלקים, לא תודו באל אחר כלל.
ובדעת זקנים לבעלי התוספות (שם, בפ"ה השלישי): דבר אחר לשון אמיר וענף, שהוא לשון גבהות כדכתיב שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה גִּגְרִים בְּרֹאשׁ אֲמִיר. וכאן אַת ה' הַאֲמַרְתָּ, הגבהת על כל אלהים. וְה' הַאֲמִירָךְ, הגביהת על כל האומות. וכן יתאמרו כל פְּעִלֵי אֹנָן, שמגביהין עצמן מרוב גסות שבהן. ○ ושמעתי, שבתרגום ירושלמי אַת ה' הַאֲמַרְתָּ, המלכת, שכן בלשון ערבי קורין למלך 'אמיר'.

נד

קושיא כו

ובבעלי התוספות פירוש לשון האמרת והאמירה, שהוא מלשון תמורה. וקשה להבין דמה שייך בזה ענין תמורה, במה שישראל דבקו בה'. ולפירושם קשה גם בפסוק ויה' האמירה, דאינו מובן מה ענין תמורה והתחלפות במה שבהר ה' בישראל

די בעלי התוספות זאגט איין פשט^ל, [אז] האמרת [איז] לשון תמורה, דו האסט פארביטן אלעס [ובחרת רק בה'], אזוי ברענגט ער.

נה

כו) לכאורה איז דאך שווער צו פארשטיין, וואס פאר א תמורה, וואס קאן מען עפעס פארבייטן, ס'איז עפעס דא א תמורה אין דעם?

נו

[וכן על] ויה' האמירה היום, וויל ער אויך זאגן אז דער בורא כל עולמים האט זיי פארביטן [מיט אלע אומות, ובחר רק בישראל. גם בזה לא מובן] אויף 'וואס' האט מען דאס פארטוישט, מיט 'וואס' האט מען דאס פארטוישט. לויט רש"י אז [ס'איז טייטש] הבדלת והפרשת, קען מען נאך זאגן [אזוי, כאטש] אויף אידן. אבער האמירה לשון תמורה ווי די בעלי התוספות זאגט איין פשט [זה] צריך ביאור גם בפסוק 'האמירה', דקאי על ישראל].

נז

קושיות ודקדוקים בסוף הפרשה

קושיא כז

בסוף הפרשה בפסוק ותבאו אל המקום הזה, דהיינו אל המעלה והחשיבות הזה, או על ההשגה והכרת הרעת דער סוף פון די סדרה איז, [ולא נתן ה' לכם לב לדעת וגו' עד היום הזה וגו'], ותבאו אל המקום הזה, ויצא סיחן [מלך חשבון] ועוג מלך הבשן לקראתנו למלחמה ונכס, ושמרתם את כל המצוה למען תשכילו את כל אשר תעשון. טייטשט רש"י^ל, [ותבאו] אל 'המקום' הזה, צו דעם חשיבות [והמעלה]. ס'מיינט נישט קיין פלאץ, נאר דאס חשיבות.

נח

רש"י זאגט^ל צוויי פשטים [אויף] ולא נתן לכם לב לדעת [וגו' עד היום הזה]. איינס

^ל בדעת זקנים לבעלי התוספות (שם, בפי' ראשון ושני): את ה' האמרת היום, ויה' האמירה. איתמר בפרק קמא דברכות (ו), אמר הקב"ה, אתם חטבתם אותי חטיבה אחת בעולם, שאתם אומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר (דברי הימים א' יז, כא) מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ו דבר אחר, האמרת לשון תמורה וחילוף, כלומר בשביל ה' החלפת כל האלהות ובחרת בהקב"ה. ויה' האמירה, החליף כל האומות שבעולם ובחר בך, להיותך לו לעם סגולה, ודומה לו ותאמרו כל פעלי און, שמחליפין דבריהם ואינם עומדים בדיבורם. [ועיי' בתוספות בבא מציעא (כה: ד"ה כאבני), כי מר' הוא לשון חילוף בל' ארמין].

^ל ברש"י (זו, י-ג): ולא נתן ה' לכם לב לדעת. להכיר את חסדי הקב"ה, ולידבק בו: עד היום הזה. שמעתי, שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי, כמו שכתוב בפרשת וילך (לא, ט) ויתנה אל הפקנים בני לוי, באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו, משה רבינו אף אנו עמדתו בסיני וקבלנו את התורה וניתנה לנו, ומה אתה משליט את בני שבטך עליה, ויאמרו לנו יום מחר, לא לכם ניתנה, לנו ניתנה. ושמע משה על הדבר, ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו' (זו, ט), היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום: ותבאו אל המקום הזה. עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד, אל תבעטו במקום, ואל ירום לבבכם, ושמרתם את דברי הקרית הזאת וגו'. ו דבר אחר ולא נתן ה' לכם לב לדעת. שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו, עד ארבעים שנה. ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה, אבל מכאן ואילך יקפיד.

פֿאַרדעם, ווייל זיי האָבן אים געבעטן די ספֿר תּוֹרָה. און נאָך אַ פֿשט, ווייל אין אדם עומד על דעת רבו עד סוף מ'שנה.

אַבער [אויף] וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, איז אַלץ דעס [דער פשט], אַז עטס זענטס געקומען צו דער הַשָּׁגָה, צו דער מַעֲלָה. מ'מיינט נישט קיין 'פלאַץ' [ממש] ל'.

נט

הקשה המדובר, דלפי זה שאין פירושו על 'המקום' ממש כפשוטו, אלא על המעלה, אם כן צריך ביאור מה שהפסיק הכתוב באומרו וַיֵּצֵא סִיחֹן וַיֵּצֵא סִיחֹן [מִלֶּךְ הַשָּׁבוֹן] וַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבִּשָּׁן לִקְרֹאתָנוּ לְמַלְחָמָה וְנַכְסֵם, בין אומרו וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, ואומרו וְשִׁמְרָתֶם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת, שהם דברים זה לזה

כז) פרעגט דער מזרחי^ל, [דלפי זה] וואו קומט 'אינמיטן' [אריין] דער וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ הַשָּׁבוֹן וַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבִּשָּׁן לִקְרֹאתָנוּ לְמַלְחָמָה וְנַכְסֵם, וְנִקַּח אֶת אֶרֶצָם וְנִתְּנָה לְנַחֲלָה לְרֵאשִׁיבֵינוּ, און [רק אחר כך מסיים] וְשִׁמְרָתֶם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית לְמַעַן תִּשְׁפִּילוּ אוֹתָם, וואו קומט דאָס אינדערמיט.

[אויב] וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה מיינט מען [אז] מ'איז דערהויבן געוואָרן [און] זיי זענען געקומען צו אַזאַ הויכן מַצֵּב, צו אַ גרויסע הַפֶּרֶה, וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, [אם כן] דאָרף מען [גראַד] אויספירן ווייטער וְשִׁמְרָתֶם [וגר'] לְמַעַן תִּשְׁפִּילוּ אוֹתָם כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן. וואו קומט עפעס 'אינמיטן' דער וַיֵּצֵא [סיחון] מֶלֶךְ הַשָּׁבוֹן וַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבִּשָּׁן צו דעם.

זאָגט ער [אז] ער ווייסט נישט, זאָגט דער מזרחי. ער בלייבט ביי די קשײאַ. ברויך מען [דאָך טאקע עס] פֿאַרשטיין.

ס

קושיא כח

גם צריך ביאור למה באמת נקט הכתוב לשון 'המקום', אם אין כוונתו על המקום ממש, רק על המעלה וחשיבות (כח) דערנאָך ברויך מען פֿאַרשטיין [לפי זה בגוף לשון הכתוב וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה,

^{לה} וכמבואר כן בפ' הרא"ם דלהלן.

^{לה} בפ' הרא"ם (כו, ו): וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה. עתה אם אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד, אל תבעטו במקום ולא ירום לבבכם (רש"י). פירוש, אחר שבאת אל 'המקום' הזה, פירוש, אל המדרגה הזאת, שזכית והכרת את חסדי המקום ונדבקת בו, כנרמז במאמר 'עד היום הזה', אין ראוי מעתה שתבעטו במקום ושירום לבבכם, אלא שתתלו כל המעלות והגדלות והכבוד שלכם במקום, ותשמרו את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם, והוא הכתוב בסוף הפרשה וְשִׁמְרָתֶם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁפִּילוּ, שפירושו למען תצליחו, מאחר שכל ההצלחות הם מן ה' ולא מכם. דאם לא כן וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה' למה לי, לא היה לו לכתוב אלא לְמַעַן תַּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (כו, ה), ואחרי מיד וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ הַשָּׁבוֹן וגו'.

דבר אחר, [ולא נתן לו] לב לדעת, שאין אדם עומד על דעת רבו והכמת משנתו עד ארבעים שנה, ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה. אבל מכאן ואילך יקפיד, לפיכך וְשִׁמְרָתֶם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת (רש"י). אין הפרש בין הלשון האחרון והראשון, אלא בפירוש 'לב לדעת', שהלשון הראשון פירש אותו בהקצת חסדי ה' לדבק בו, והלשון האחרון פירש אותו בהשגת חכמת רבו. אבל בפירוש וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, שתי הלשונות מסכימות בפירושו, אחר שהגעתם אל 'המדרגה' הזאת, דאם לא כן וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה' למה לי. וגם בפירוש וְשִׁמְרָתֶם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת, שתי הלשונות יחד מסכימות, שהוא דבק עם וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, אלא שהלשון הראשון שפירש 'לב לדעת להכיר חסדי המקום', שכל המעלות והגדולות והכבוד שלהם הם מן המקום, יהיה פירושו 'אחר שבאת אל המדרגה הזאת להכיר שכל ההצלחות שלך הן מן המקום' ולא מידכם, ראוי שתשמרו את דברי הברית הזאת, למען תצליחו בכל אשר תעשו. והלשון האחרון שפירש 'לב לדעת להשיג חכמת רבו', יהיה פירושו 'אחר שבאת אל המדרגה הזאת להשיג חכמתו יתברך', מעתה הוא מדקדק עמכם בשמירת המצות, ולכן ראוי שתשמרו את דברי הברית הזאת, שהן מצותיו יתברך, למען לא תכשלו בהעדר שמירתם, שמכלל אומרו וְשִׁמְרָתֶם למען תצליחו, אנו שומעים שאם לא תשמרו תכשלו, ולא תהיה הצלחה במעשה ידכם. ○ אבל לא ידעתי, איך יתוקן ההפסק של וַיֵּצֵא סִיחֹן וגו', בין וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, ובין וְשִׁמְרָתֶם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת, שהם דברים זה לזה.

שהרין איבעראל 'מקום' איז טייטש א פלאץ, מקום איז טייטש א פלאץ, [און] וואָס עפעס דאָ, מה נשתנה, וואָס עפעס פלוצים וּתבואו אַל 'המקום' הִזָּה מוז ער אַרויסגיין פונעם פֿשט [ולומר בלשון] וּתבואו אַל 'המקום' הִזָּה [על ענין ההשגה ומעלת החשיבות].

קנז

ישוב הקשויות בפרשת פיבורים

ישוב קושיא מו - מדברי הווהר

הנה קושיא המפרשים למה אומר הגדתי היום לה' אלקיך, בלשון נוכח. הוא מבואר בוהר הק' להדיא, שדקדק על זה

די קשײא וואָס איך האָב פריער געזאָגט (בקושיא טו) פון די מפרשים, פאַרוואָס מ'זאָגט פאַרן כֹּהֵן [בלשון נוכח] ה' אַלְקִיךְ.

ס'איז אַ חידוש, די מפרשים פרעגן" [עס], און די קשײא שטייט אַרויס אין זוהר הקדוש, מ'ברענגט [עס] נישט קיינער. אסאך מפרשים זענען מַפְלִיל אויף דער קשײא, און מ'איז נישט מעיר דערויף קיינער [מדברי הווהר בזה].

ס'איז מְבוּאָר אין זוהר הקדוש פרשת יתרו, דף ע"ט^ל, פרעגט ער בפיורוש די קשײא, פאַרוואָס זאָגט מען לִכְהֵן הַגְּדַתִּי הַיּוֹם 'אַלְקִיךְ', וְכִי אַלְקִיךְ וְלֹא אַלְקִינוּ, פאַרוואָס זאָגט ער נישט אַלְקִינוּ. טאַקע 'דִּי קשײא אקוראַט^ל.

קנח

והווהר מתרין על זה בתחילה, שהוא על דרך שאמרו כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, והדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה. ולכן מכין משמה לא נכנס לארץ, ודיבר לישראל שהם זכו ליכנס לארץ, על כן אמר להם כן בלשון נוכח

שטייט אין זוהר הקדוש אַזוי, דעם תירוץ זאָגט ער אַזוי.

קודם הייבט ער אָן, ווייל ס'שטייט דאָך (לך יי, ז) לִהְיוֹת לָךְ לֵאלֹהִים, [וודרשו בול^ל, כל] הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, ובחוץ לארץ, דומה כמי שאין לו אלוה.

^{לו} בוהר הק' יתרו (דף עט:): כה תאמר לבית יעקב אליו נוקבי, ותגיד לבני ישראל אליו דוכרין. רבי שמעון אמר, 'כה' תאמר, כמה דאָת אָמר (נש ו, א) 'כה' תברכו, וכתוב (תהלים קמח, י) וחסידיו יברכו/כה', כלומר יברכו כה. כה תאמר לבית יעקב, באמירה, והיינו מסטרא דדינא. ותגיד לבני ישראל, כמה דאָת אָמר (וואחנן ד, יג) ויגד לכם את בריתו. וכתוב (תבוא כו, ג) הגדתי היום לה' אלקיך, לבני ישראל דוכרין, דאָתו מסטרא דרחמי. אָמר רבי יצחק, הואיל ואַתְּינא להאי, מה הוא הגדתי היום לה' אלקיך. 'לה' אלקינו, מבעי ליה. אָמר ליה רבי שמעון, וכי האי בלחודו הוא, והא כתיב (עקב כ, ז) כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה וגו', אָשר ה' אלקיך נתן לך (סו ז, טו), כי ה' אלקיך אש אכלה הוא (וואחנן ד, כד), וכלהו הכי. אָלא הכי תנינן (כתובות קי:), כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה. מאי טעמא, משום דזרעא קדישא, לארעא קדישא סלקא, ושכינתא באתרה יתבא, והאי בהאי תליא. ומשה לא קאמר אלקיך, אלא לאינינו דהו זמנין למיעל לארעא קדישא, ולקבלא אפי שכינתא. ומה דלא אָמר אלקינו, משום דהא משה לא זכה למיעל לארעא. ובגיני כך אלקיך ודאי בכל אַתְר, משום דאינינו הוּו זמנין למיעל תמן. אָמר ליה ודאי הכי הוא. אָבל הָא כתיב וְכָתֹב אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיּוֹם הַהוּא וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הַגְּדַתִּי הַיּוֹם הַיּוֹם אֵלֶיךָ, והא אינינו בארעא שרין, מאי טעמא אלקיך. וְלֹא אַלְקִינוּ. 'אָלא' אינון בעיין לאחזאה ולאודאה. דבגיני דחסד עלאה זכאן לכל האי ושרין בארעא, וְעָאָלָה להיא ארעא, וְעִבִּיד עמהון כל אינון טבאן, ובגיני כך הוּו אַמְרִי מלין אלין לכהן, וְלֹא לְכָר נש אַתְרָא, דכתיב הגדתי היום לה' אלקיך, והכי הוא ודאי, משום דאָתִי מסטרא דחסד.

^{לו} פירוש: פונקטליך.

^{לח} כמובא ברש"י לך לך (ד, יז-ח): והקמתי את בריתי. ומה היא הברית, להיות לך לאלקים: [ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגרד את כל ארץ כנען] לאחזות עולם. ושם אהיה לכם לאלקים, אבל הדר בחוצה לארץ כמי שאין לו אלוה. וכמבואר בגמרא כתובות (ק:): תנו רבנן, לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה עובדי

זאָגט ער, מ'זעה רבינו איז דאָך נישט געגאנגען קיין אָרץ ישׂראל, [ולכן] האָט ער געזאָגט 'פאַר אידן' האָט ער געזאָגט 'לה' אַלקיך, ווייל זיי זענען געגאנגען קיין אָרץ ישׂראל, און ער נישט.

קנט

אבל שוב הקשה בוהר עצמו על תירוץ זה, והלא משה רבינו לא דיבר כאן בעד עצמו, אלא צוה לישראל מה שהם יאמרו לכהן בהבאת הביכורים, לאחר שכבר יכנסו לארץ, ואם כן שפיר יוכלו הם לומר בלשון 'אַלקינו'.

פרעגט ער ווייטער, נו 'דאָס' האָבן דאָך געזאָגט אידן פאַרן כהן, די וואָס זענען שוין אין אָרץ ישׂראל, ביי בכורים. דאָס האָט דאָך נישט מ'זעה רבינו געזאָגט [בעד עצמו], מ'זעה רבינו האָט דאָך נאָר געזאָגט [פאַר אידן] וואָס אידן זאָלן זאָגן [אל הכהן]. [אזוי] פרעגט ער זיך אליין אָפּ, פרעגט ער זיך אליין אָפּ האַרב, [אז] מיט דעם איז דאָך נאָכנישט פאַרענטפערט, [דהא קמיירי קרא פון] אידן, מ'האָט דאָך דאָס געזאָגט דער וואָס ער איז געווען [שוין] אין אָרץ ישׂראל, [די] האָבן דאָך דאָס געזאָגט [דעם] 'לה' אַלקיך.

קס

ולזה מסק הוזהר לתרוץ באופן שני, דלפי שנתנית הארץ הוא מצד מדת החסד, והכהן הוא דרגא דחסד, על כן מכנה אלקותו ית' על הכהן, בעת שאומר השבח על נתנית הארץ.

אַלא, איבערדעם זאָגט ער נאָך אַן אנדערן פּשט. [ווייל] דער כהן איז דרגא דחסד, [און] אָרץ ישׂראל האָט מען באַקומען נאָר מיט חסד. איבערדעם האָט ער געזאָגט 'לה' אַלקיך [בכינוי 'להכהן'], דורך 'דיין' מדריגה [וואָס דו] ביסט דרגא דחסד, דורכדעם האָב מיר אָרץ ישׂראל. אזוי פירט אויס [דער זוהר].

קסא

מה שקשה בדברי הוזהר [על תירוץ הראשון]

וצריך ביאור מה היה הסכרא מתחילה בתירוץ הראשון של הוזהר, והלא קושיותו מתחילה היה רק על המביא ביכורים למה אומר כן, ואם כן מה מקום לתירוץ הראשון בענין מה שמושה רבינו לא נכנס לארץ. ובפרט דהלא הוא עצמו שוב מקשה על זה, ואם כן למה לו להביא את התירוץ הראשון כלל.

לכאורה איז די גאַנצע זאָך אַ פּלא, מ'עיקרא מאי קסבר, וואָס הייבט ער אָן צו זאָגן [פשט הראשון], אַ זאָך וואָס ס'איז גאָרנישט קיין פּשט. ער פרעגט אַ קשײא פאַר דער וואָס ער זאָגט בכורים און ער איז דאָרטן, און [פאַרוואָס ער] זאָגט 'לה' אַלקיך. ענטפערט ער אַ תירוץ ווייל 'מ'זעה רבינו' איז נישט געקומען קיין אָרץ ישׂראל האָט 'ער' געזאָגט 'לה' אַלקיך. [והלא המביא ביכורים] דו ביסט אין אָרץ ישׂראל, [וואס כן] וואָס הייבט ער גאָר אָן צו זאָגן אזוינס [בתירוץ הראשון].

קסב

און דערנאָך, [אז] ער פרעגט זיך דאָך אליין אָפּ, [אם כן] פאַרוואָס האָט ער עס גאָר אַראָפּגעשטעלט אינגאנצן, און קומט גאָר אויס [צו] גאָר עפעס אנדערש, גאָר אַן

כוכבים, ואל ידור בחוץ לארץ, ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוך, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוך, שנאמר (בהר כה, לח) לַתֵּת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹקִים וכו'.

אָנדרערער תּירונ, [וועגן] דֶרְגָא דְחֶסֶד, [ונמצא כי] דָאָס גאַנצע וואָס ער זאָגט [וועגן] מִשָּׁה רַבִּינוּ [אין מקום לכאורה לאותו תירון, ולמה כתב הזוהר זאת מתחילה].

קסג

הנהגת החיד"א בבניאור דברי הזוהר

והחיד"א נחית לפרש דברי הזוהר, במה שכתב שמשא לא זכה ליכנס לארץ. דלכאורה הלא הטעם הוא על פי הזוהר, לפי שבחינתו הוא למעלה יותר מבחינת ארץ ישראל, ואם כן במה לא זכה. ומתוך דמכל מקום אם היה נכנס לארץ, היתה מעלתו עוד יותר גדולה. אבל לפלא שלא נחית לתרץ מה שדקדקנו דמיה הבנת התירון הראשון כלל

[נאָר] דאָ [בזוהר שם] פאַרנט, אין [הגהות] דרך אמת^ט דאָרטן פונעם חיד"א^ט, ברענגט ער פֿשט, וואָס דער פֿשט איז [מה שכתב בזוהר שלא זכה משה ליכנס אל] אָרץ יִשְׂרָאֵל, [והלא] מִשָּׁה רַבִּינוּ איז דאָך געווען העכער פון אָרץ יִשְׂרָאֵל, זאָגן זיי דאָך [בזוהר וכתבי האר"י ז"ל]^{מא}. ס'איז דאָ מדריגות [זה למעלה מזה].

[ומתוך] נאָר אף על פי כן, [ווייל] ווען ער קומט [ווען] קיין אָרץ יִשְׂרָאֵל, העט ער גיווען נאָך העכער געווען [ממה שהיה עתה]. מילא קאָן מען נאָך פאַרענטפערן. אָבער [אויף] דעם שטעלט מען זיך גאַרנישט [במפרשי הזוהר, מהו עיקר ההבנה בתירון הראשון, וכמו שהקשה בזוהר עצמו אחר כך על זה].

קסד

ישוב דברי הזוהר [בתירון הראשון]

והנראה לפרש ככוונת תירון הראשון, דהנה באם היה משה נכנס לארץ, אז היו זוכין לעולם התקון בימיו, ואז לא היתה נתינת הארץ מצד דרגא דחסד לחוד, אלא גם מצד דרגא דדין וגבורה, ואז לא היה שייך גם תירון השני שמסיק בזוהר. ולכן הקדים תירון הראשון, אף שהקשה על זה, לפי שהקדמה זו של תירון הראשון, נצרך לו גם למסקנתו בתירון השני

נאָר דאָכט זיך מיר [אז] דער פֿשט קען זיין אַזוי, [דהנה הטעם] פאַרוואָס דער מַצֵּב איז געווען אַז מ'האָט נישט געקאָנט קומען [בדרגא דגבורה, אז] די נְתִינַת הָאָרֶץ איז נאָר געווען בְּדֶרְגָא דְחֶסֶד, [און] מיטן דין האָט מען נישט געקאָנט קומען. [זהו רק] ווייל ס'איז נאָכנישט געווען דער עוֹלָם הַתְּקוּן.

[אָבער] ווען מִשָּׁה רַבִּינוּ קומט קיין אָרץ יִשְׂרָאֵל, העט געווען דער עוֹלָם הַתְּקוּן, העט מען נישט גיווען געדאַרפט אויסקומען צו דעם [לדרגא דחסד, וממילא] העט מען נישט גיווען געדאַרפט צו זאָגן לֵה' אֱלֹקֶיךָ, העט מען גיווען געקאָנט זאָגן ה' אֱלֹקֵינוּ, העט מען נישט געדאַרפט אויסקומען [צו דעם].

קסה

דאָס קאָן זיין מיינט ער, אַזוי קלער איך אפשר [אז דאָס] איז דער פֿשט אין זוהר

^ט בהגהות דרך אמת הם ליקוטים מהגהות האר"י ז"ל, ובאיזה דפוסים נדפסו במעורב עם הגהות ניצוצי אורות של החיד"א.

^ט בהגהות ניצוצי אורות להחיד"א (אות ג) הנדפס בגליון הזוהר, כתב שם על לשון הזוהר משום דְּהָא מִשָּׁה לֹא זָכָה לְמִיעַל לְאֶרֶץ, וזה לשונו: צריך להתיישב בזה, לפי מה שכתב האר"י זצ"ל והזוהר עצמו במקום אחר, דהטעם [שלא נכנס משה לארץ ישראל משום] שבחינתו יותר למעלה [מבחינת ארץ ישראל]. ◦ ומכל מקום, יש לומר דלא זכה, אחר שאם נכנס היה מתקן העולם ומסיר לֵהט הַחֶרֶב וכו', כמו שכתב הרמ"ע, והיה מבטל יצר עבודה זרה כמו שאמרו פרק ט' דערבין (לכ"ו). ועוד, אם היה נכנס, עלה יעלה לבחינה עליונה.

^{מא} בזוהר וכתבי האר"י ז"ל, כן כתב בהגהת החיד"א דלעיל. - ובס"ג בשלח תשכ"ז (קונטרס רצ ח"ג, אות קכו) הזכיר רבינו כן בשם המגלה עמוקות (ואתחנן, אופן יז). ובס"ג ואתחנן תשכ"ז (קונטרס רצח ח"ג, אות ע) הביא רבינו זאת בשם המגיד מישירים (פרשת זאת הכרחה) ושהובא בישימת משה (פרשת ואתחנן), ועיי"ש בהערות.

הקדוש, איבערדעם הייבט ער אָן ביי דעם, ווייל ער איז נישט געקומען קיין אָרץ יִשְׂרָאֵל (כתירון הראשון), און 'איבערדעם' מוז מען אויסקומען צום דָּרְגָא דְחָסֵד (וכמו שמסיים בתירון השני).

ס'איז ביידע אַמַּת, די ביידע תירוצים זענען הָא בְּהָא תְּלִיא. ער הייבט אָן ביי דעם, נאָר דעם אַלִיין איז דאָךְ נאָכנישט מִסְפִּיק, (וכדמקשה שהר"ן ער האָט דאָךְ עס געזאָגט פֿאַר אידן, [און] איבערדעם פירט ער אויס [מיט] דָּרְגָא דְחָסֵד. איי וואָס ער הייבט אָן [מיט] די הֶקְדָּמָה [שבתירון הראשון, ווייל] די הֶקְדָּמָה פעלט אויס, [ווייל] ווען נישט די הֶקְדָּמָה העט דער תירון [השני לחוד] נישט גיווען מִסְפִּיק געווען.

קסו

ישוב קושיא טו לדרבינו [על פי הקדמת דרך הוזהר]

ועוד יש לומר במעם שאומר לשון 'אַלְקֵד', על פי המבואר בצמח ה' לצבי, בשם רש"י ועוד, דכשחוטאין בארץ ישראל מתחלפת קדושת הארץ עם רצועה מארץ העמים, ונמצא שאפשר להיות שם במקום ארץ ישראל, אבל באמת מצד הפנימיות הוא בחוץ לארץ

אָדער קען גאָר זיין, אַזוי ווי איך האָב שוין אַסאַךְ מאַל געזאָגט, אַזוי ווי דער צמח (ה' לצבי) ברענגט²², אַז מ'קאָן זיין אין אָרץ יִשְׂרָאֵל, און מ'איז אין חוץ לָאָרֶץ. (ווייל) ס'טוישט זיך איבער, ס'ווערט איבערגעטוישט די קדושה (של ארץ ישראל) און ס'קומט אָן אַנדער פּלאַץ, ס'ווערט איבערגעטוישט [מיט] דאָס פּלאַץ פון חוץ לָאָרֶץ. די קדושה [דארץ ישראל] גייט ערגעץ אַנדערש, און דעם [רצועת חוץ] קומט אַהיין.

אַזוי ווי איך ברענג צי²³ דעם צמח. ער ברענגט אַ רש"י²⁴ ברענגט ער אויף דעם, - איך האָב שוין אַסאַךְ מַאָל מיט דעם געטייטשט [ענינים הרבה], - [און] ער טייטשט [דערמיט דעם פסוק] אֶבֶד תִּאֲבָדוּן אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם (דברים יב, ב), דער צמח טייטשט אַזוי, איך האָב אַסאַךְ מַאָל שוין עס מִזְכִּיר געווען.

²² בצמח ה' לצבי (פרשת ראה): אֶבֶד תִּאֲבָדוּן אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם [את אֱלֹהֵיהֶם על הָהָרִים] כו' (ראה יב, ב). על דרך שכתוב בספר ש"ך על התורה (בראשית ב, ז) בשם רבינו בחיי וזה לשונו, ובזה תבין איך מקום השכינה כו' שהיה כהן גדול נכנס פעם אחת בשנה אחר אחר כמה טבילות וקידושין, ואחר כמה טבילות שהיו ישראל מתפללין עליו, איך עתה הוא בית תורפה של ישמעאלים, בית עבודה זרה זרה שלהם, אלא שנתקפלה ירושלים וגברה עליו קליפה של שאר ארצות, ואפשר לומר שבקיפול ארצות באה שם רצועה מארם, עד שבנו שם בית העבודה זרה, והם חושבים שבנו בירושלים, והם מכזבים, וכן הוא אומר (ישעיה נד, ב) הִרְחִיבִי מְקוֹם אֶהְלֶךְ עֵינֵי שָׁם בִּשְׂרָי. ○ וזהו בודאי [כין] אחר שיתרחב ירושלים להיות ככל ארץ ישראל, וארץ ישראל כמו כל העולם כולו, כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה ה, ז) על הִרְחִיבִי מְקוֹם אֶהְלֶךְ (ישעיה נד, ב), בודאי הרצועה מארם והחוצות השוכבים על ארץ ישראל יאבדו ממקומם, כי אין זה מקומם, רק שהגוים העובדים שם עבודה זרה המשיכו לשם רצועה מארץ העמים הטמא, וארץ ישראל מתקפלת תחתיו. ○ ולכן אמרו ז"ל (עבודה זרה מה) אֱלֹהֵיהֶם על הָהָרִים, ולא ההרים אלהיהם, כי ההרים שהם באמת של ארץ ישראל, אין מקבלין על עצמן שום עבודה זרה, כי הם קדושים, ואין ההרים אלו אלהיהם, שבדאי נתקפלו בעת נוטעו שם אשירה ועבודה זרה, רק [הוא] עבודה זרה על ארץ חוצות שהמשיכו לשם. ○ וראיה לזה מפסוק ירמיהו ד', רִאֲתִי הָהָרִים וְהָנָה רִעְשִׁים וְכָל הַגְּבֻעֹת הַתְּקַלְקְלוּ, ופירש רש"י, הַתְּקַלְקְלוּ, נתקו ונזרקו ממקומם, כמו קִלְקַל בְּחָצִים, עכ"ל [רש"י]. ○ וזהו אֶבֶד תִּאֲבָדוּן, רצ"ל מה שכבר נאבד, דהיינו הרצועה בישא הנ"ל שנאבדת מארצם הטמא ובאתה לכאן, תִּאֲבָדוּן אותה לגמרי מכאן ומכל מקום. ומפרש, אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם אֶת אֱלֹהֵיהֶם, רצה לומר המקומות אלו שבאו לכאן הוא על ידי שעבדו הגוים את אלהיהם בכאן, וקדושת ארץ ישראל לא רצתה לסבול הטומאה, ובאו המקומות מארצם הטמא לכאן, ולכן תִּאֲבָדוּן אותם.

²³ ביואל משה (ב, קטט), ועי"ש עוד באורך ביאור ענין זה.

²⁴ ברש"י ירמ' (ד, כד), ולשונו הובא לעיל בתוך לשון צמח ה' לצבי.

קסז

ועל כן בני שמביא ביכורים ונותן שבח על נתינת הארץ, לכאורה מאן יימר ליה שהוא באמת בארץ ישראל, והלא שמא על ידי חמאיו נתחלף לו המקום. אמנם כשבא אל הכהן, שהוא העובד ה', אז בודאי ישנו שם קדושת הארץ והמקדש באותו שעה, ולכן מכנת אלקותו 'ית' אל הכהן [וכדרך הוודר שבינו אלקותו 'ית' הוא מי שדר 'בארץ ישראל' ממש]

[ולפי זה] קאָן זײַן, [דהמביא ביכורים] ער זאָגט אַ שְׁבֹחַ, [און ער] פריידט זיך מיט די נְתִינַת הָאָרֶץ. [אַבער] 'ווער ווייסט' גאָר צי ער איז אין אָרֶץ יִשְׂרָאֵל, ס'קאָן זײַן אַז ער איז גאָרנישט דאָרט, ער איז נישט זוכֶה [דערצו, דשמא] ווייל ער האָט געזינדיגט, איבערדעם האָט זיך פון אים אָפּגעטון [קדושת הארץ, און] דאָרט וואו 'ער' איז, גייט אוועק די קדושת האָרֶץ.

קסח

נאָר וואָס זשע דען, קלערט ער, ער קומט אָבער צום כּהֵן, ער ברענגט ביכורים און דער כּהֵן שטייט דאָרטן, [וואָס] ער איז דאָרט אַן עובֿד הַשֵּׁם, [דהכהנים הם] די וואָס זיי האָבן געדינט דעם באַשעפער, ווי תוספות זאָגט^{מה} [בביאור הפסוק] כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה [ישע' ב, ג], [אַז] די כּהֵנים פֿעבֿדֶתֶם זיי זענען דבוק אין יְרֵאת שָׁמַיִם, די וואָס זיי האָבן געטון דאָרטן די עבֿודָה. [וממילא] אַז ער איז דאָרט, איז ער זיכער [עתה בארץ ישראל], איז ער [המביא] זוכה אין זיין כּח [של הכהן], אין זיין זכות. איבערדעם קען ער זאגן 'מארצֶד'.

[און] איבערדעם זאגט ער ל'ה' אַלְלֵיךְ [ביחוס אל הכהן, לפי שהוא 'בארץ ישראל' בזכותו של הכהן, והרי כינוי אלקותו יתברך הוא דייקא למי שדר 'בארץ ישראל', וכדרך הזוהר].

(המשך בענין זה, באות קצב)

קדם

אָבער דאָס איז אַלעס נאָר ווייל מ'זעהט רבינו [לא נכנס לארץ, אמנם] ווען מ'זעהט רבינו קומט [ווען] קיין ארץ ישראל, העט גיווען געווען דער עולם התיקון, העט דאָס נישט גיווען געקאנט פאַרקומען [אז] ס'זאל זיך איבערטוישן [ארץ ישראל לחוץ לארץ. ואם כן אתי שפיר לדרכינו גם לדרך סברת הזהרה בתירוק הראשון שזה תלוי במה שמשנה רבינו לא נכנס לארץ].

קע

יֵשׁוּב הַקּוֹשִׁיּוֹת בַּפְסוּק אֶת ה' הַאֲמִירָה

הקדמה ליישוב קושיא כה-כו

דעס וואָס ער זאָגט [בדברי צמח הנ"ל שמתחלפת קדושת הארץ] אַז ס'טוישט זיך איבער. ס'איז די זעלבע בחינה [כעין דברי בעלי התוספות שבקושיא כו, שכתבו מענין 'תמורה'].

[און] דאָס קען זיין ליגט אַלץ אין דעם וואָס מ'האָב מיר געשמועסט^{מב} [בלשון

^{מה} בתוספות בבא בתרא (כא): **כִּי מֵצִיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה**. לפי שהיה רואה קדושה גדולה, וכהנים עוסקים בעבודה, היה מכוון לבו יותר ליראת שמים, וללמוד תורה. כדרשנין בספרי, לְמַעַן תִּלְמַד לִיִּצְחָא וגו' (ראה יד, כא), גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד, לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו, והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכוון ליראת שמים, ועוסק בתורה.

¹⁰ לשון זה שאמר רבינו כנראה מוסב אל כותב החידושי תורה, הרה"ח רבי משולם גרינפעלד ז"ל, שהוא כתב גם רוב הקונטרס על הגאולה וזה"ת (ולבד החלקים שכתבן רבינו בעצמם), ורבינו עבר עמו כל הספר ודיבר עמו הרבה בזה באותה התקופה שבקיץ תשכ"ז. [כתיבת הקונטרס נגמר בפרשת שופטים תשכ"ז ב' דר"ח אלול, כמבואר שם

הפסוק] על הגאולה ועל התמורה (רות ד, ז), (דלכאורה) וואָס איז שייך [ענין 'תמורה' ביי] על הגאולה^מ.

קעא

ס'קאָן זיין [לענינינו כאן, בפסוק] אַת ה' הַאֲמַרְתָּ הַיּוֹם, דעס וואָס ער זאָגט [בבעלי התוספות] ה' הַאֲמַרְתָּ הַיּוֹם [הוא לשון תמורה, ולרש"י קשה] לכאורה לשון הַבְּדֵלָה וְהַפְּרָשָׁה [כדלעיל בקושיא כה-כו].

קעב

הנה הכתוב אומר על חטא העגל, הלשון וַיִּמְירוּ אֶת כְּבוֹדָם, דהכוונה שהכבוד ושבח שצריכין לשבח לה', הם המירו ואמרו זאת על העגל, וטעו לחשוב שמכבדין בזה את ה' לשבחו על שהוציאם ממצרים ווייל ס'שטייט דאָךְ [תהלים קו, כ] וַיִּמְירוּ אֶת כְּבוֹדָם בַּתְּבֻנִית שׁוֹר אֲכֹל עֵשֶׂב. וואָס איז טייטש 'וַיִּמְירוּ' אֶת 'כְּבוֹדָם', אַז מ'האַט גענומען דעם כְּבוֹד פֿון הַשֵּׁם יְתָבָרְךָ, און מ'האַט עס געזאָגט אויפֿן חטא הַעֲגֹל, [באומרם] אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל [תשא לב, ד]. טאַקע מ'האַט געלויבט דעם באַשעפּער, נאָר ס'האַט זיך דערהויבן דער חטא הַעֲגֹל, [ונמצא] ס'איז פאַרטוישט געוואָרן דער כְּבוֹד הַשֵּׁם יְתָבָרְךָ, נישט אויף דעם וואָס מ'ברויך.

אין דעם ליגט דאָס [אויך], אין דעם איז דאָ אַסאַךְ בַּחֲנִינוֹת [של תמורה והתחלפות, הן לטובה, והן שלא לטובה ח"ו].

קעג

ובזה ביאירתי לשון הפסוק על הגאולה ועל התמורה, דקשה דמה שייך ענין תמורה לענין הגאולה, לפי מה שדרשוהו במדרש דלשעבר היו מקלסין אותו על הגאולה, ועכשיו [בחטא העגל] על התמורה. וגם צ"ב האריך שייך כל זה לענין פשט הכתוב דמיירי מענין קנין חליפין
דאָס קאָן זיין, [לויט] דעס וואָס איך האָב געזאָגט^{מט} [לפרש בפסוק על הגאולה ועל התמורה], וואָס דאָס האָט אַ שייכות [גם לכאן].

בסוף סימן קכח). - ועיין בכל ענין זה באורך בהקדמת על הגאולה ועה"ת [שכתב רבינו בכת"ק] שמיסוד על המדרש רות רבה דלהלן, ובעיקר בתחילתו (עמוד ג-ה) עד אחר ד"ה ולכאורה. וכן בפנים הקונטרס בסימן ק"כ הוסיף רבינו עוד ביאור בזה, והוא מה שהזכיר להלן קעג-קעד והועתק להלן בהערה מט).
^מ ונעתיק כאן מלשון רבינו בהקדמה שם ולאחר שהעתיק לשון היות רבה דלהלן: ואינו מובן לכאורה מה שמקשר אלו השני ענינים, דלשעבר היו מקלסין על הגאולה, ועכשיו על התמורה. דלפי אותה הדרשה דעל התמורה קאי על חטא העגל, הנה העגל היה באיסור נורא וכו', ולמה קָלל אותו תחת שם 'קילוס', כמו ברישא דקרא דקאי על הגאולה. ◦ גם אינו מובן הלשון, שאחר שאמר שהיו מקלסין על הגאולה סיים 'ועכשיו' על התמורה, שמבאר בזה שעכשיו הוא כן 'שמקלסין' על חטא העגל. הלא העגל אשר כבר נעשה, כל העובדין לו מִתּוּ בשלש מיתות וכו', ומאז ועד עתה מתאבלים ומצטערים מאותו החטא וכו', וקילוס זה מה טיבו. ◦ גם לשון הכתוב וַיִּמְירוּ אֶת 'כְּבוֹדָם' צ"ב, דהלא היה הַמָּהָר זו בעיקר האמונה, לא בענין 'הכבוד' בלבד וכו'. ◦ והנראה ביאור הדברים בזה, כי כבר כתבו כל הראשונים ז"ל כי לא חשבו ישראל העגל לשם עבודה זרה כלל, אלא רצו להורדת איזה כח להיות להם מנהיג ומורה דרך במקום משה, וזולת מהערב רב ועוד איזה אנשים שחשבו לעבודה זרה, ואותן מתו אז כמבואר בקרא, אבל לא שאר ישראל, וְכָפַל זֶה הַרְמִבּוּז ז"ל [פרשת כי תשא] שני פעמים וכו'. הנה רואים בזה דעתו ז"ל בביאור הכתוב וַיִּמְירוּ אֶת כְּבוֹדָם, שלא המירו חס ושלום את עצם אלקותו יתברך, כלל וכלל לא, אלא המירו את 'הכבוד', כי לפי דעתם נתנו כבוד להש"ת באמרו אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ, כי היה כוונתם על הש"ת שהוציאם ממצרים, וחשבו שנתנו בזה כבוד ושבח להש"ת. אבל כיון שנתערב בזה כוונה לאמצעות הצורה שבעגל, נתחלף 'הכבוד' שנתנו להש"ת, לכבוד של עגל הזהב, שלומדים מזה לעשות עגל לעבודה זרה. ומדויק לשון הקרא וַיִּמְירוּ אֶת 'כְּבוֹדָם'. ועיין באור החיים הק' [תשא לב, ד] וכו', ובש"ן על התורה (שם) וכו'. ◦ עכ"פ זה מבואר, שהם חשבו שמקלסין את הקב"ה ביציאת מצרים, אבל אותו 'הקילוס' בא וְעַל הַתְּמוּדָה, 'שנתחלף' לקילוס של עגל רח"ל. ומובן בזה היטב לשון חזו"ל במדרש, דלשעבר מקלסין על הגאולה ועכשיו על התמורה, שהקילוס גופא שנותנים להקב"ה, בא על התמורה, כמאמר הכתוב 'וַיִּמְירוּ' אֶת כְּבוֹדָם, כמבואר לעיל. ואוי לאותה בושה ולאותה כלימה. [נענין מזה בס"ג קרה תשכ"ז [במהדרם] לשון קדשו, בענין ב).]

[דהנה] לכאורה, חכמינו ז"ל [זאגן], דער מדרש שטעלט אַראָפּ^מ [זא] על התמורה גייט אַרויף אויף וַיִּמְרוּ אֶת כְּבוֹדָם. [וקשה] לכאורה [דהלא הפסוק על התמורה] דאָס איז דאָךְ הִלְכוֹת [של קנין 'חליפין'], – ווי איך האָב דאָ געשריבן אין דעם קונטרס על הגאולה ועל התמורה^מ, – דאָס איז דאָךְ הִלְכוֹת, [והלשון] גאולה [שבפסוק זה מיינט] 'מכירה', דאָס מיינט מען [קנין] חליפין, קנינים, קנין מכירה און קנין חליפין זאגט דאָךְ די גמרא [בפסוק זה].

ס'מוז דאָךְ עפעס האָבן אַ שייכות 'הדרש' שדרשו במדרש, עם 'פשט' הכתוב.

קער

וביארתי בזה, כי קנין חליפין שונה משאר קנינים, במה שלא נעשה כלום בחפץ [השני] שנקנה על ידי זה, ולא בדמיו, ועם כל זה יוצאת מרשות המוכר לרשות הלוקח. וככה הוא בענין מה שדרשו חכמינו ז"ל על עניני הגאולה, ששייך בזה גם ענין טעות של גאולה מצד הסטרא אחרא, ועל ידי שטועין בזה יוצאין מרשות הקדושה ונכנסין ח"ו לרשות הסט"א, ונמצא שהאדם עצמו נעשה בו התחלפות ותמורה רעה ח"ו. ועל זה הוא גם כן רומז בהכתוב וַיִּמְרוּ אֶת כְּבוֹדָם

האָב איך געזאָגט^מ, ס'האָט אַ שייכות [הדרש והפשט].

וואָרן קנין חליפין איז עפעס אַן אויסנאַם פון אַלע קנינים. [ווייל] יעדער קנין ברויך איך עפעס טון [באותו חפץ הנקנה], עפעס ברויך מען טון אין דעם, עפעס אַ קנין מאַכן. [סיי] וואָס דער קנין איז, צי מְשִׁיכָה, צי מְעוֹת, [איז די פעולת הקנין אין] דעם חפץ

^מ ברות רבה (ז, יא): וְזֹאת לְפָנֶיךָ בִּישְׁרָאֵל עַל הַגָּאֻלָּה וְעַל הַתְּמוּדָה וגו' (רות ד, ז). רבי חנינא פתר קרא בישראל, בגו אפיא דישראל, לשעבר היו מקלסין על הגאולה, שנאמר (בשלח טו, ב) זֶה קְלִי רְאֲנוֹהוּ, ועכשיו על התמורה, שנאמר וַיִּמְרוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֶכֶל עֶשֶׂב, אין לך מנוול ומשוקץ ומשונה כשור בשעה שאוכל עשב וכו'.

^מ בקונטרס על הגאולה ועה"ת (סימן קכ): ולבאר עוד בעיקר הדרש מה שדרשו חכמינו ז"ל על הגאולה ועל התמורה על עניני הגאולה, דלכאורה צ"ב דכללא אית לן דאין מקרא יוצא מידי פשוטו לעולם. והנה בגמרא (בבא מציעא מז.) דרשו ליה להאי קרא כפשטיה, וְזֹאת לְפָנֶיךָ בִּישְׁרָאֵל עַל הַגָּאֻלָּה וְעַל הַתְּמוּדָה וגו', גאולה זו מכירה, וכן הוא אומר לא יָגָל וְלֹא יִמָּכֶר (כהר כו, כח), תמורה זו חליפין, וכן הוא אומר לא יִחַלְפֶנּוּ וְלֹא יִמָּרֶה (בחקותי כז, י) וכו'. על כל פנים עיקר קרא מיירי בקנינים שבין אדם לחבירו, ולמה הוציאו חכמינו ז"ל הפסוק ממשמעותו לגמרי, ואין לו שום שייכות עם הפשט. ○ ואפשר ליישב דהדרש והפשט מישך שייכי להדדי, ויחדיו יהיו תמים, ויובן על פי מה שכתב האור החיים הק' בפרשת משפטים (כא, ז) על הפסוק וְכִי יִמָּכֶר אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ לְאִמָּה, שביאר כל הפרשה בדרך רמז על הגלות, דמצינו שְׁכֵנָה הכתוב ענין הגלות בשם מכירה וכו', עיי"ש דרכו בקודש. הרי מצינו שכונה הכתוב גלות ישראל בשם 'מכירה', ואף על פי שאינה 'קנין הגוף', וסופן של אומות העולם ליתן דין וחשבון על כל אחד ואחד מישראל, כמו שאמרנו ז"ל וכו' עיי"ש. והנה מה שאמרנו חכמינו ז"ל דגאולה נקרא בשם מכירה ומכירה בשם גאולה, אף דבאמת הם שני ענינים, צריך לומר דכיון דעל כל פנים שניהם הם ענין של הוצאה מרשות לרשות, לכן נקרא שניהם בשם אחד. ואם כן ככה הוא ענין הגאולה, שישראל יוצאים מרשות שרי אומות העולם ויחזרו להיות לחלק ונחלתו יתברך, בקנין הגוף וקנין עולם. ונמצא דכוונה אחת לשניהם מכירה וגאולה, והדרש והפשט בקנה אחד עולים. ○ וגם דרשתם ועכשיו על התמורה, תתפרש גם כן בדרך קרובה אל המשמעות. דהנה קנין חליפין הוא שהאחד מקבל מחבירו ועל ידי זה קונה חבירו חפץ שכנגדו, אף על פי שלא עשו כלום בחפץ, לא המוכר ולא הלוקח, וקנין זה חידוש הוא, ולא מצינו כיוצא בזה. וככה הוא ממש תמורה וחליפין שדרשו חכמינו ז"ל על עניני הגאולה, דהנה האור החיים הק' בפרשת ראה (יג, ז) על הפסוק כי יִסְתַּךְ אֶחָדִךָ, כתב דבאמצעות דרכים הרעיים והרבות בחטאים תתחלף נפש, ותכנס בגדר אחרת וכו', והוא שתחבר ותשתתף עם חלק הרע ותשוה לו בטבעה, וזה הוא גמר נפש האדם לכפור בעיקר ולעבוד עבודה זרה רח"ל, עכת"ד עיי"ש. נראה מזה, שאם יקבל איזה דבר מהסטרא אחרא רח"ל, איז בזמן וברגע ההיא נפשו נקנה לחלקם, מבלי שום מסירה וקנין, רק בקבלה זו לבד, כמו ענין חליפין כנ"ל. וגם יובן מה שכתב רש"י ז"ל (סוף קדושים) בשם רבותינו ז"ל, דעו את מי אתם מחליפין במי, דהוא ענין חליפין ממש, ושפיר נרמז קנין חליפין ותמורה העגל בלשון על התמורה, כי כוונת שניהם שוה, ודבר אחד הוא, כי מעשה בני אדם הנעשים למטה יש להם שורש ומקור בגבדי מרומים, ונמצא שפיר דהדרש והפשט חתא הוא. ○ ומענין בחינת תמורה כזו, כתב החובת הלבבות בפרק ב' משער הפרישות וז"ל וכו' עיי"ש בפנים].

² בגמרא בבא מציעא (מז,.) עיי"ש. ועיקרו הובא לעיל בהערה שלפני זה, בתוך לשון רבינו בעה"ג ועה"ת.

וואָס איך וויל קויפֿן [אז בדמיו. מה שאין כן בקנין] **חֲלִיפִין**, אז איך בין מוֹשֶׁף דעם, ווערט נקִיָּה דאָס **אַנדערע**, [כאַטש] אין 'יענעם' האָב איך גאַרנישט געטון, [אַבער] ס'טוט זיך אליין, ווייל דעם איז זיך לְעֻמַּת זֶה בְּחִלְפִין.

קעה

אַזוי איז מיט די סטרא אַחרא.

אז מ'טוט עפעס, [מיט וואָס] מ'ווערט געכאַפט עפעס אַריין, אין די סטרא אַחרא אַריין, ממילא ווערט מען נקִיָּה פֿאַר דער סטרא אַחרא, גייט מען אַריבער אַהין, האָט די סטרא אַחרא אַ כַּח אויף יענעם, אַז יענער פֿירט [אין].

אַזוי ווי אַ קִנְיָן חֲלִיפִין, ס'ווערט געטון אַיינס פֿאַר דאָס אַנדערע, דאָס איז אַ תְּמוּרָה די חֲלִיפִין. [אַזוי איז ח"ו אַז] מ'ווערט 'פֿאַרטוישט', דער גאַנצער מענטש.

[און] אַזוי בענוותיגן הרבים, דאָס איז דעם עִנְיָן [של הפסוק וַיִּמְירוּ אֶת כְּבוֹדָם], וואָס מ'נעמט דעם כְּבוֹד 'אַהין', און מ'פֿאַרטוישט זיך, וַיִּמְירוּ אֶת כְּבוֹדָם.

קעו

ישוב קושיא כה-כו

ולעומת זה יש גם ענין 'תמורה' והתחלפות לטובה, כששנים בתשובה ויוצאין מרשות הסמ"א לחזור לרשות הקדושה. ובו יבואר פ' בעלי התוספות בפסוק את ה' האִמְרָה, דהוא מלשון תמורה, והכוונה שנתדבק בו יח' והמירו את ההתחלפות הרעה שהיו בהם מתחילה, לחזור לקנין הקדושה. וכאן אמר ויח' האִמְרָה, שהוא סייע בידכם לשוב ולהתחלף אל הקדושה

דאָס איז אפשר דער פֿשט וואָס די בעלי התוספות זאָגט [אויפֿן פסוק] אַתְּ ה' הָאִמְרָה הַיּוֹם, [דהוא מלשון תמורה].

קעז

חס ושלום, אויפֿן בורא כָּל עוֹלָמִים [אליין] איז דאָךְ נישט פֿאַרהאַנדן קיין שום תְּמוּרָה, מַה דְּמוּת תַּעֲרְכוּ לוֹ.

נאָר וואָס דען, נאָר מיט דעם שְׂבַח פֿון הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, זיינע שירות וְתַשְׁבְּחוֹת [הראויים לומר לפניו], מיט זיינע עִנְיָנִים, [דעם] האָט ער פֿאַרטוישט אינגאַנצן, און ער זאָגט [השבח הראוי] אויף השם יתברך אויף אַן אַנדערן. [וזהו ענין התמורה שלא לטובה].

קעה

[ולעומת זה יש ענין תמורה 'לטובה', אַז] מ'זאָל דאָס צוריק טוישן [וליתן השבח והכבוד רק לו יח'], די הַשְּׁפָעָה אֱלֹקוֹת וואָס ער האָט, וואָס ער רעדט זיך איין וואָס ער זאָגט פֿאַרן באַשעפֿערס וועגן, זאָל ער צוריק טוישן פֿון די קְלִיפָּה, [צוריק] אין מְקוֹם הַקְּדוּשָׁה. און [ער] זאָל זיך אָפֿלאָזן [און] אינגאַנצן אוועקגיין פֿון דעם אַלעמען וואָס ס'איז כְּנֻגֵּדִין רְצוֹן הַבּוֹרָא כְּרוּךְ הוּא.

קעט

וכן יבואר בוה גם לפירש"י דהוא מלשון הברלה והפרשה, דקאי על מה שהפירשו עצמם מדרך הסמ"א לדרך ה', ופירוש רש"י והתוספות שניהם בקנה אחד עולים

איז דאָס [הן לפירש"י, ענין של] הַבְּדִלָּה וְהַפְּרָשָׁת צו דעם, און [הן] דאָס איז אַ תְּמוּרָה אויכעט אַזוי ווי תוספות'ס פֿשט. [ושני הפירושים עולים בקנה אחד], אַז מ'זאָל זיך אָפֿשׂידן פֿון די דְּרָכִים וואָס מ'האָט דאָ פֿאַרטוישט אינגאַנצן. [ועל זה נאמר] אַתְּ ה' הָאִמְרָה הַיּוֹם. און דער בורא כל עולמים, ויח' האִמְרָה הַיּוֹם, [אין] ווידער הַבְּדִלָּה וְהַפְּרָשָׁת, [שהוא יסייע בידך, אַז] מ'זאָל זיך צוריק טוישן, אַז אַיִדן זאָלן [זיך] אַרויסנעמען פֿון די

פחות פון די סטרא אַהראַ. איז דאָס אינאיינעם [דער האַמרת וְהַאֲמִירָה]^{נא}, איז דאָס תּוֹמֵרָה, פון דעם אַלעמען וואָס [איז געווען] וַיִּמְירוּ אֶת כְּבוֹדָם. דאָס איז דער האַמרת הַיּוֹם.

קפ

המשך ישוב הקישויות בפרשת פיבורים

הקדמה לישוב קושיא יד

בביאור הפסוק: **רֹאשִׁיָּה בְּשָׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכִהְיֶיָּה בְּמַחִיר יִירוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ** לכאורה צריך ביאור להבין כפל ושינוי הלשונות שבפסוק זה, והחלוק בין שוחד ומחיר וכסף

קאָן זיין דער פֿשט [במה שכתב רש"י אין לך אלא כהן שבימך, כמו שהוא].

[בהקדם לבאר וואָס] איך האָב מיך געשטעלט^{נב} [אויף דעם] וואָס ס'שטייט (מיכה ג, יא)

רֹאשִׁיָּה בְּשָׁחַד יִשְׁפֹּטוּ, וְכִהְיֶיָּה בְּמַחִיר יִירוּ, וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ.

[דלכאורה צריך ביאור] וואָס זאָגט מען דאָס עפעס [כל כך לשונות, והלא] אַלעס איז דאָךְ 'שוחד', [וואס כן] וואָס זענען די דריי ערליי לשונות, ביי די ראשים הייסט עס שוחד, און ביי די כהנים איז עס מחיר, און דאָ אַט [אצל הנביאים] איז עס כֶּסֶף. ס'איז דאָךְ אַלעס איין זאך, וואָס זענען די שמות הנרדפים ביי יעדן עקסטער אן אַנדערן נאָמען. ס'איז דאָךְ עפעס אַ פֿלאַ.

קפא

וכבר ביארתיו בזה, כי לשון 'שוחד' פירושו על בצע כסף או שאר נגיעה גשמית. אמנם הכהנים שהם העובדי ה', הם לא יצאו מדרך האמת עבור נגיעה גשמית, רק עבור שוחד 'דמעות' אחרת, וכמו שמבאר ענין זה בורע קודש. ועל כן בהם נאמר לשון 'מחיר', שהוא מענין התחלפות, שהשוחד שלהם הוא ע"י שמחלפים מצוה במצוה שלא

כדת

האָב איך געזאָגט דאָרטן דעם פֿשט, דאָרט אין דעם קונטרס^{נב}.

^{נא} או הכוונה על פירש"י ופי' התוספות, דשניהם עולים בקנה אחד.

^{נב} בעל הגאולה ועה"ת (סימן פז) המובא להלן. וכן בס"ג עקב תשט"ז, וס"ג עקב תשכ"ב. והוא כהפירוש שמזכיר רבינו כאן תחילה. [וכאן מוסיף רבינו להלן עוד פירוש בזה].

^{נב} בקונטרס על הגאולה ועה"ת (סימן פז) : ופירשתי כבר מה שאמר הכתוב **רֹאשִׁיָּה בְּשָׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכִהְיֶיָּה בְּמַחִיר יִירוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ**, וראוי להבין שינוי הלשונות ושינוי הנושאים שבפסוק, דלכאורה כולו שוחד נינהו, ולמה חלקן הכתוב לכתוב שוחד אצל הראשים, ואצל הכהנים מחיר, ואצל הנביאים כסף, וטעמא בעי. • ואפשר לומר דהנה איתא בגמרא כתובות (ק:ה) : מאי 'שוחד', שהוא חד, ופירש רש"י שהנותן והמקבל נעשים לב אחד, עכ"ל. ונסמית עינו מלראות האמת, ואינו רואה חובתו, כמו שאין אדם רואה נגעי עצמו, וכמו שאמר הכתוב **פִּי הַשֹּׁחַד יַעֲרֹר עֵינֵי חֲכָמִים וגו'.** • ויש מדריגת אנשים למעלה מזו, שיתרחק וישמור עצמו מלקבל שום הנאת ממון, כדי שלא יסלף דעתו עבור שוחד כסף, אבל היצר הרע מסמא אותו ומטעה אותו בדמיונות של מצוה, ובוהו יסיתו לדחות מפניה הרבה מצות, כמו שכתב הזרע קודש וזה"ה (פ' שופטים) על הפסוק **וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד, מִיֵּצֵר הָרָע, שֶׁלַּעֲפֵמִים הֵיכֵר הָרָע רֹצֵחַ לְהַסִּית אֶת הָאָדָם שִׁמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוַה גְּדוּלָּה, וְחוּשׁ פֶּן לֹא יִשְׁמַע אֱלֹהִי, מִזִּמְיוֹן אֱלֹהִי מִצְוַה קִטְנָה בְּמַחִירָה, וְהוּא גַם כֵּן מִבְּחִית שׁוּחַד עֵינָיו.** • ובחינה זו יקרא מחיר, כי על שוחד כסף אין שייך לשון מחיר, שאינו כלל מאותו הסוג. והכא נמי מחליף הרבה מצוות גדולות עבור מצוה זו, וגם זה בחינת שוחד, שנעשה משוחד עבור רצונו. • ועוד יש מדריגת אנשים פחותה מכולן, שאין צריך לסמיות עינים כלל, אלא אף ביוצעים שהוא שקר מוחלט, יטו מדרך האמת 'עבור בצע כסף'. • ובוהו יבואר הפסוק, **רֹאשִׁיָּה בְּשָׁחַד יִשְׁפֹּטוּ**, שנוטים מדרך האמת על ידי סמיות עינים של שוחד, וְכִהְיֶיָּה שְׁחִיָּה מְדִרְיָה לְמַעַל מִמֶּנּוּ, כִּי שְׁפָתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דֵּעַת (מלאכי ב, ז), בְּמַחִיר יִירוּ, שאין בכח היצר הרע להטותם מדרך האמת אלא בהסתה של מצוה, ומטעה אותו לעבור על המצות שעל ידי זה זה ישיג לזכות את הרבים, וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ, אלו נביאי הבעל שהם נתפסו כבר לגמרי ברשת היצר הרע, ואינם צריכים לסמיות עינים כלל, אלא עבור כסף הם מוכנים להטות ולהסכים אפילו על שקר מוחלט וגלוי. • ובימינו אלה כולו בחינות איתנייהו. רובא דעלמא, נעשים משוחדים עבור בצע כסף או תועלת מאיזה מין שהנא. ויש מקצת, שלא יטו אחר הכסף, ואין

[דהנה מבואר בגמרא]¹¹ וואָס איז [דער לשון] 'שוחד', שְׁלֹבוּ חֵד. [אז] מ'ווערט איינס [המקבל עם הנותן], ס'נעמט צי דעם דַעַת [עצמו של המקבל], לְבוּ חֵד', נאָר מ'ווערט מְשוּחָד פֿאַר נְגִיעָה עֲצֵמִית [של מומן או שאר דברים גשמיים. ולזה אצל סתם ראשים אמר לשון 'שוחד'].

אַבער די פֿהֲנִיָה, די איז שוין אַ העכערע פֿהֲנִיָה, ער ווערט נישט מְשוּחָד אַזוי פֿאַר קיין גִּשְׁמִיּוּת, נאָר [פֿאַר] זיי דאַכט זיך אים [אז] ער טוט אַן אַנדערע מִצְוָה, ער טוט עפּעס אויף¹².

קפב

אַזוי ווי דער זרע קודש זאָגט¹³, ס'איז דאָ [אזא מין] שוחד וואָס מ'נעמט [אן אַנדערע מצוה, דוהו דרכו של היצר הרע, אז] מ'איז מְבַטֵּל איינעם פון אַ גרויסע מִצְוָה [מיט דעם וואָס] ער הייסט אים טון אַן אַנדערע מִצְוָה. [ובכהאי גוונא נקרא] ס'ווערט אַ 'מְחִיר' [שהוא 'חילוף' מצוה במצוה].

קפג

ושבו יש כאלו שאין צריכין לסמויות עינים כלל, אלא אפילו כשיוצאים שאינו הוגן, עושים כן עבור תאוות הכסף, ועל זה נאמר ונִבְיָאִיהָ 'בְּכֶסֶף' יִקְסְמוּ, מבלי שוחד, וקאי על נביאי השקר און ווידעראום [איז פֿאַרהאַנדן] 'בְּכֶסֶף', [פשוט] פֿאַר געלט [וכמו שביארתי שם בהקונטרס]. [נאָר] ס'איז נישט קיין נפקא מינה [כאן לענינינו].

קפד

אמנם לדרכינו עתה יש לפרש עוד בלשון 'מחיר' הנאמר בכהנים, דהכונה על ענין התמורה והתחלפות שהזכרנו למעלה, דאף שבעצם לא ראוי לכהנים עובדי ה' לנשות מדרך האמת, מכל מקום על ידי שלא זכו, או ע"י שוחד דמצוה, 'התחלפו' לאיש אחר ועל דרך הנ"ל, ועל ידי זה 'זור' אחר כך שלא כדת נאָר קאָן זיין לְדַרְכֵנוּ היצטערט, קאָן מען זאָגן [אויף] דעם 'מְחִיר' גאָר עפּעס אַנדערש גאָר.

[דהנה] די פֿהֲנִיָה זענען דאָך געווען אַמאָל עוֹבְדֵי הַשֵּׁם (וכדלעיל באות קסח), נו וואו קומט דאָס עפּעס אַז די זענען אויכעט פֿאַרקראַכן, אויכעט פֿאַרגַנְבֵּעט. נאָר וואָס זשע דען, אַז מ'ווערט מְשוּחָד [ואפילו על ידי שוחד 'מצוה'], ווערט מען פֿאַרטוישט, אַזוי ווי [בין] חֲלִיפִין, מ'ווערט אַן אַנדערער מענטש. אפילו מ'איז פֿריער געווען גאָר גוט.

בכח היצר הרע להסיתן בכך, ומטעה אותם במחיר של מצוה, ועבור זה מוותרים על כמה מצות ומתחברים לרשעים. וחלק גדול, אין צריך לשוחד כלל, ואינם צריכים לסמויות עינים כלל, כי בְּחִשְׁקָה יִתְהַלְכוּ 'ביודעים'.

¹¹ בגמרא כתובות (ק:): אמר רבא, מאי טעמא דשוחדא [פירש"י]: למה אסור ליטלו לזכות את הזכאי, כיון דקביל ליה שוחדא מיניה, איקרבא ליה דעתיה לגביה והוי כגופיה, ואין אדם רואה חובה לעצמו [אין דעתו מתקרב לצד החובה לחייב את עצמו, ואפילו מתכוין לדין אמת]. מאי 'שוחד', שהוא חד [הנותן והמקבל נעשים לב אחד].

¹² ועיין ביואל משה (א, קנט) מה שכתב עוד רבינו בענין זה.

¹³ בזרע קודש פרשת שופטים: שְׁפֹטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל 'שְׁעָרֶיךָ'. פירוש בכל 'שיעוריך' שלך תתן לך שופטים ושוטרים. וְלֹא תִקַּח שוּחַד, מהיצר הרע. כי לפעמים הנשמה ניגשת לעשות טוב, ואי אפשר לדחותה לגמרי, מה עושה היצר הרע, שמתירא שישב ללמוד בהתמדה, וכדומה מצות גדולות, שממחין היצר הרע, כמו שדרשו חז"ל (קידושין ל:): אם אבן הוא נימות, לכן מזמין לו איזה מצוה קטנה, כדי שעל ידי זה יקרב את עצמו מהתלהבות, ולא יבוא לעשות דבר גדול יותר טוב, כי יסבור שכבר הוא טוב בהמצוה הזאת. וגם פי השוחד יצור עיני חֲכָמִים, כשתבוא לאיזה חכם, והוא עוצם עיניו מראות ברע, ויעשה לך כבוד, כי יביט על זכות המצוה שבך, ולא יגלה על עונך, והכבוד יזיק לך, ויסלף דְּבָרֵי צְדִיקִים, הגם שתשמע מהם שצריך לעשות תשובה, יאמר לך היצר הרע אתה אינך צריך, כיון שאתה עושה מצוה גדולה כזאת.

קפה

ביאור הפסוק: ולא תקח שחד, כי השחד יעור עיני חכמים

למאורח למה הוצרך לומר 'מעם' בקרא, ולא סגי באזהרת 'לא תקח' לחוד. והרי הב"ח כתב דבכל מקום שנאמר מעם בקרא, לא לחנם הוא, אלא הוא נוגע להלכה, וכגון שצריך לכוון המעם בעשיית המצוה. וא"כ כמו כן הכא צ"ב למאי נפקא לן מעמא דקרא באיסור לקיחת השוחד

[וענין זה שייך אף בעובדי ה', ובחכמים אמיתיים, שמתחלפים על ידי השוחד דמצוה].

[ווי] איך האָב געזאָגט פֿשֿט¹², ס'שטייט אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה (דברים טז, יט) **לֹא תִקַּח שָׂחָד, כִּי הַשָּׂחָד יַעֲזֹר עֵינֵי חֲכָמִים וְיִסְלַף דְּבַר צְדִיקִים.**

[דלכאורה] פארוואס שטייט א 'טעם' [בקרא, ולא היה סגי באזהרת הלאו לחוד].

[והרי] דער ב"ח זאגט ביי סוכות^{נח}, [על הא דכתיב במצות סוכה] למען ידעו דרתיכם [פי

בסככות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים (אמור כג, מג). זאגט ער, אין די מצות
אז ש'שטייט א טעם אין די תורה, מוז עפעס זיין [דערין]. זאגט ער [דלכן] ביי סוכות
וכש'שושבת בסוכה זאל מען גאר מ'כן זיין דעם טעם [המבואר בקרא] פון [זכרון] יציאת
מצרים.

[וכמו כן הכא יש לזקק, אז] דער פסוק זאָגט **לֹא תִקַּח שָׁחַד**, די תורה הקדושה האָט געזען געווען **לֹא תִקַּח שָׁחַד**, פאַרוואס דאַרף ער מיר [נאך] זאָגן א טעם.

קפו

וביארתי דגם הכא יש נפקא מינה להלכה. כי שמא יחשוב הדיין לומר באיזה ענין, שהוא אינו נעשה מושחר בזה, ויכול לדון בדבר. ואפילו במקום ספק, מצינו להקל, לא מביעיא לדעת הרמב"ם דספיקא דאורייתא 'מ'ן התורה' ללקולא, אלא אפילו לשאר פוסקים יש כמה אופנים שמקילין במקום ספק. ולזה בא הכתוב ונתן מעם להודיע דאצל ההרחקת השחרור לא שייך שום צד היתר של ספק וכדומה, **הו' תשחרר עַיִן חֲכָמִים**, עד שאינו יכול לדון גם על זה עצמו לומר שחוקר אינו מושחר בדבר.

נאָר דער בוראָ קל עולמים האָט געדארפט צו זאָגן א טעם, (וכדי) אז מ'זאָל וויסן אז ס'שטייט א טעם מיינט מען עפעס, [און] ס'איז א נפּקא מינה צו וויסן להלכה דעם טעם, אזוי זאָגט דער ב"ח א קלל.
קאן זיין, דא איז [אויך] א נפּקא מינה גאר להלכה.

⁷² בס"ג בהעלותך תשי"ד (לשון קדשו קונטרס שב, אות לא-לז), וס"ג קדושים תשכ"ב.

^{יב} **כב** "רש"י הלי' סוכה (אור"ח סימן תרכה). הדגה הטור כתב שם: בפסלת תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דלתתכם כי בספלות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם וגו'. תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים, וכן הרכה מצות, ולפי שהוא דבר שראינו בעינינו ובאזנינו שמענו ואין אדם יכול להכחישנו, והיא המורה על אמיתת מציאות הבורא יתעלה שהוא ברא הכל לרצונו, והוא אשר לו הכח והממשלה והיכולת בעליונים ובתחתונים לעשות כרצונו וכו'.

ועל זה כתב שם הב"ח: בפסכת תשבו וגו' תלה הכתוב וכו'. איכא למידק בדברי רבינו, שאין זה מדרשו בחיבורו ולבאר הכוונה לשום מקרא שבתורה, כי לא בא רק לפסוק הוראה, ואי להורות מנהג, ופה האריך לבלבא ולדרוש המקרא בפסכת תשבו. ויראה לי לומר בזה, שסובר דכיון דכתבי למען ידעו וגו', לא קיים המצוה בתקינה אם לא ידע כוונת מצות הסוכה כפי פשטה, ולכן ביאר לפי הפשט דעיקר הכוונה בשיבת הסוכה שיזכור יציאת מצרים. וזה הטעם בעצמו לרבינו ז"ל כמה שכתב בהלכות ציצית בסיומן ח' ויכוין להתעטפו שצונו המקום וכו', וכן בהלכות תפילין בסיומן כ"ה כתב ויכוין בהנחתם שצונו המקום להניח וכו' כדי שיראו, שמהם עשה כן בשאר הלכות, כי לא כתב שיזכור שום כוונה בעשיית המצוה, מפני כי המקיים המצוה כוונתו יוצא בה אף על פי שלא היתה לו שום כוונה, אבל בציצית שכתוב בהן (שלה טו.) למען תתקדו וגו', וכן בתפילין כתוב (בא יג. ט.) למען תהיה תורת ה' בפיך, שפשוט הוא שהתפילין הם אות ומופת כדשי' תורת ה' שגור בפיו פי ביד חזקה והוצאך, יראה שלא קיים המצוה בתקינה אם לא יכוין אותה הכוונה, ולכן כתב בההלכות אלו ויכוין וכו'. וכן גבי סוכה שכתוב למען ידעו וגו', משמע ליה גם כן שצריך שיכוין בשעת ישיבת הסוכה הטעם המבין במצוה. [וכן כתב הב"ח גם בהל' ציצית (א"ח ח. ז) לענין מצות ציצית ומצות תפילין, דצריך לכוון בהם טעם מבורא בפקדון.]

קפו

[ווייל] מילא לא מ'פּעניא לדעת הרמב"ם^ט, איז דאָך ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, [דדעתו הוא כי ווען] די תורה הקדושה זאגט אן אסור, די תורה שמועסט נאָר פון א ודאי, [אָבער] טאָמער איז עס אַ ספּק איז נישטאָ דער אָסור, [וורק 'מדרבנן' הוא שאמרו דספיקא דאורייתא לחומרא].

און אפילו די פוסקים^פ [אחרים] וואָס זיי לערנען אַז ספיקא דאורייתא לחומרא [מן התורה], איז דאָך אויך דאָ ספיקות [שונות] וואָס זענען מותר, [וכגון] ביי א חזקה [להתירא]^{סו}, אָדער [ביי] אַ ספּק ספיקא^{סב}. אָדער כדומה, [אז] ס'איז דאָ צדדים וואָס מ'קאָן מתיר זיין דעם אָסור.

קפח

[אמנם] דאָס איז רעכט, [ביי] אלע איסורים. [אָבער] טאָמער איז דאָס וואָרט 'שוחד', טאָמער אַז ער איז מ'שוחד קען ער נישט זאָגן 'ער האָט מ'כריע געווען אַז ס'איז מותר', ווייל ס'איז אַ ספּק [להרמב"ם] אָדער אַ ספּק ספיקא [לשאר פוסקים], [שהרי] מ'מוז דאָך האָבן צו דעם אַ דעת צלולה, [און] אַ ספּק חסרון ידיעה גייט דאָך נישט אַריין אין מקפּר^{סג}, [וכלל הוא כי] דעת שוטים אינו פּלוס^{טו}, דאָס איז דאָך דער טעם וואָס איך זאָג ביי ספּק חסרון ידיעה [שאיין לו דין 'ספּק' להקל].

קפט

איבערדעם זאָגט ער [פי השחד יעור עיני חכמים, להודיע] אַז וויבאלד ס'איז עפעס אַ חשש פאר שוחד, דאָרט קענסטו שוין נישט דין זיין, [אז דו] זאלסט מ'בר זיין צי יאָ צי ניין, וואָרן דו ביסט דאָך פארבלענדט, [און] אַז מ'איז פארבלענדט איז גאָרנישט פארהאנדן אויף דעם קיין אויסוועג, מוז מען אנטלויפן אפילו פון אַ 'חשש' שוחד, מוז ער זיך שטעלן אין דער זייט [ולא לדון באותו דבר]^{סד}.

קצ

איבערדעם זאָגט ער, לא תקח שחד, נאָר אַז איך זאָג סתם לא תקח שחד, [קען נאָך

^ט ברמב"ם הלכות (טומאת מת ט, יב) דבר ידוע שכל אלו הטומאות וכיוצא בהן שהן משום ספק, הרי הן של דבריהן, ואין טמא מן התורה אלא מי שנשטמא טומאת ודאי, אבל כל הספיקות בין בטומאות בין במאכלות אסורות, בין בעריות, ושבתות, אין להם אלא מדברי סופרים. ואע"פ כן דבר שחייבין על דונונו כרת, ספיקו אסור מן התורה, שהרי העושה אותו חייב אשם תלוי וכו'.

וכן מבואר דעת הרמב"ם בזה עוד בכ"מ (איסור"ב יח, יז. אבות הטומאה טז, א. כלאים י, כז), וכבר האריכו הפוסקים בשיטת הרמב"ם בזה, ואכמ"ל. ועיין בכל זה באורך בשם שמעתא (שמעתא א).

^פ עיי"ש בהשגות הראב"ד על הרמב"ם, מה שהשיג עליו בזה. וכן הוא דעת הרשב"א (תורת הבית בית ד' שער א') וז"ל: ומסתברא לי דכשאמרו ספיקא דאורייתא לחומרא, דבר תורה הוא, דספיקא דאורייתא כודאי מן התורה. אבל ראיתי להרמב"ם ז"ל שכתב דספיקא דאורייתא לחומרא, מדרבנן הוא שהחמירו בספיקא וכו'. - וכן הוא שיטת הר"ר (קידושין טו: מדפי הרי"ף). [ועיין עוד בשו"ת דברי יואל (סימן קלב), תשובה מהקדושת יו"ט בענין זה].

^{סו} כמבואר בשלחן ערוך (יו"ד רא, סה), ובטורי זהב (שם קה, ג) ופרי מגדים (שם), ועוד.

^{סב} כמבואר בשלחן ערוך (יו"ד סימן קי), ועוד.

^{סג} כמבואר בשלחן ערוך (יו"ד צה, ג) ובטורי זהב (שם, ו) וש"ך (שם, ט), ובמגן אברהם (או"ח רסא, א), ועוד בכ"מ בדברי הפוסקים.

^{טו} כן הוא לשון הטורי הזהב (שם) בשם המרדכי (עבודה זרה, אות תתנד) ושערי דורא (סימן פה), דהטעם משום דדעת שוטים אינו פלוס. - ועיקר הענין הוא גם בש"ך (שם) וז"ל: והטעם כתבו הפוסקים, דספק התלוי בחסרון ידיעה, לא מיקרי ספק, דדעת שוטים הוא זה.

^{סד} ועיין עוד בזה ביואל משה (א, קמה וקעב).

זיין אפּשר [אַז] דו וועסט אַריינפאַלן אין אַ מְבוּכָה צי יאָ [שוחד] צי ניין, [און] דו וועסט מְבַרַר זיין אַז ס'איז נישט קיין שוחד.

איבערדעם זאָגט ער ניין, זאָגט ער דו ווערסט אָבער בלינד, זאָלסטו וויסן פֿי השַׁחַד יַעֲזֹר עֵינֵי חֲכָמִים, ממילא קענסטו גאָרנישט מְבַרַר זיין [אם הוא שוחד או לא].

אַז ס'איז נאָר [אַז] דו פּאַלסט אַריין אין אַ חֲשֵׁשׁ שוחד, כאָטשיג אפילו ווען ס'העט געווען אַן אַנדערער אָסור אַז ס'איז אין אַזאַ מאָדע ספּק העט מען עס געדאַרפט מְתִיר זיין, אָבער ס'מוז דאָך זיין [מיט אַ דַּעַת צלולה], מ'דאַרף דאָך קענען מְבַרַר זיין דעם ספּק, אַז דו ביסט אָבער פּאַרבלענדט קענסטו דאָך נישט מְבַרַר זיין, איז גאָרנישט פאַרהאַנדן [להתיר מטעם ספק].

איבערדעם פעלט מיר אויס צו וויסן דעם 'טעם', אַז מ'ווערט פּאַרבלענדט. [און] אַז מ'ווערט פּאַרבלענדט, זעהסטו ווי ווייט מ'דאַרף זיך פון דעם מְרַחֵק זיין.

קצא

סיום ההקדמה ליישוב קושיא יד

ממילא אַז מ'ווערט פּאַרבלענדט, פאַלט מען אַריין, ווערט מען איבערגעטוישט, ווערט מען אַן אַנדערער מענטש.

איבערדעם זאָגט ער, פֿהֲנִיָּהּ, די פֿהֲנִים וואָס זיי האָבן געדינט דעם אייכירשטן, לכאורה וויאָזוי ווערט מען מְשוּחָד, איבערדעם זאָגט ער ס'איז 'בְּמַחִיר' יורו, [זיין] זענען איבערגעטוישט געוואָרן [על ידי שוחד דמצוה, און] אַז ס'קומט צו דעם ווערט ער אַן אַנדערער מענטש, דאָס איז טייטש בְּמַחִיר, ס'איז עַל 'הַתְּמוּדָה', ער ווערט איבערגעטוישט.

קצב

ישוב קושיא יג

והנה לפי המבואר לעיל באומרו הַגְּדַתִּי הַיּוֹם 'לֵה' אֱלֹקֶיךָ, דהכוונה שזוכה לקדושת הארץ בזכות הבהן. ואם כן היה סברא לחוש שמא יאמר האדם, הרי הבהן הזה שבימיו אינו כמו הבהן שהיה בדורות הקודמים, ואין לו הזכותים. לכן שפיר הוצרך הכתוב לומר אֵל הַבְּהֵן 'אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵינוּ הָהֵם', וכפירוש רש"י אֵין לָךְ אֵלָּא בְּהֵן שְׂבִימִיךָ וועל מיר גיין צוריק [לביאור הפסוקים בפרשת ביכורים, ולבאר דברי רש"י בפסוק אֵל הַבְּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵינוּ הָהֵם].

[דהנה לפי המבואר לעיל (באות קסח) בביאור הפסוק הַגְּדַתִּי הַיּוֹם 'לֵה' אֱלֹקֶיךָ] זאָגט ער פאַרן בְּהֵן בְּזֻכּוּתָךְ¹⁰, איבערדעם זאָגט מען 'לֵה' 'אֱלֹקֶיךָ', מוז ער דאָך האָבן זְכוּתִים [של הַבְּהֵן].

[וממילא היה סברא לחוש כי שמא] וועט איינער זיך פאַרכטן, וואָס ווייס איך [אם כהן זה הוא בבחינה זו]. דאָס האָט געקאָנט זיין [ביי] אַ 'פּאַרצייטערשער' בְּהֵן, [אַז] מ'זאָל קענען זאָגן 'לֵה' 'אֱלֹקֶיךָ'. [אָבער] ווער ווייסט [בכהן שבימיו] צי ער איז נישט פון די [וואָס אויף זיי שטייט] 'וְכִהְנִיָּהּ בְּמַחִיר יִרְוּ'.

[איבערדעם] זאָגט ער ניין, אֵין לָךְ אֵלָּא בְּהֵן שְׂבִימִיךָ. [ומישוב קושיית הרמב"ן בזה].

¹⁰ על דרך המבואר בילקוט שמעוני פרשת ראה (ריש רמז תתקח): אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נתן לָךְ, בזכותך.

קצנ
ישוב קושיא יד

אבל דקדק רש"י להוסיף דמ"מ תנאי יש בדבר, אם הכהן הוא 'כמו שהוא', דהיינו שאינו בבחינת
[בְּחִינָה 'בְּמִחְרָא' יורג, ולא נתחלף מהותו על ידי השוהות או העונות, אלא הוא ברשות הקדושה

נאָר אף על פי כן [לייגט רש"י צי, אַז] מ'מוז' דאָך' וויסן [אַז ער איז אַרגינעל] 'כְּמוֹ
שֶׁהוּא', אַז ער איז נישט 'איבערגעטוישט' געוואָרן, אַז ער איז אַזוי ווי 'ער איז'.

קצד

אין לֶךְ אֶלָּא כֹהֵן שְׁבִימִיךְ, דאָס איז אַמאָל אַמֶּת. מ'קאָן נישט קוקן [על מדרגתו],
אפילו ס'איז אַ דוֹר שְׁפָל, אַז ער איז אַן עוֹבֵד הַשֵּׁם. [אַבער נאָר] אַז ער 'האַלט' זיך, אַז
ער איז נישט 'פאַרטוישט' געוואָרן.

[מה שאין כן] טאָמער ווערט ער 'פאַרטוישט' בְּמִחְרָא.

ס'איז טאָקע אין לֶךְ אֶלָּא כֹהֵן שְׁבִימִיךְ, אַבער [נאָר ווען ס'איז] 'כְּמוֹ שֶׁהוּא', ער זאָל
נישט אַריינפאַלן אין אַ מִחְרָא [וחילוף], ער זאָל נישט אַריינפאַלן אין [די בחינה פון] עַל
הַתְּמוּדָה, ער זאָל נישט 'פאַרטוישט' ווערן, נאָר אַז דער איז 'ער' וואָס ער איז.

קצה

ישוב הקישיות בסוף הפרשה

הקדמה לישוב קושיא כז-בח, וקושיא טז-יח

תוֹכֵן הַדְּבָרִים, דאָס איז דאָס ענין פון ביפורים.

[ולבאר הפסוק] וַתְּבֹאנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה (קושיא כז-כח).

קודם, לאַמִּיר דאָ צוקומען [אויך] צו דעם וַיְבֹאנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה (קושיא טז-יח).

קצו

הקדמה לישוב קושיא כז

קודם קען זיין דעם וואָס דער מזרחי פרעגט (לעיל בקושיא כז), וואו קומט אַהער
[אינדערמיט, דער] וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ הַשְּׁבּוֹן.

קצו

איזא במכילתא בפסוק וַיִּרְדֵּף אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. להודיע שבחן של ישראל, שאילו היתה אומה אחרת, לא היה
פרעה רודף אחריה. והרי כי לפי גודל מעלתם ושבתם של ישראל, ודביקותם בה, יותר מתקנא בהם הסט"א
ורוצה ח"ו לרודפם

[ואפשר לומר בהקדם וואָס] ס'שטייט אין די מכילתא¹⁰, [אויפן פסוק] וַיִּרְדֵּף אַחֲרֵי בְנֵי
יִשְׂרָאֵל [בשלה יד, ח], [הנאמר] ביי פֶּרְעֶה. זאָגט די מכילתא, זהו שבחן של ישראל,
שאילו היה אומה אַחֶרֶת לא היה רודף אחריהם. ווען ס'העט געווען אַן אַנדערע
אומה, העט פֶּרְעֶה נישט רודף געווען נאָך זיי .. נאָר ווייל ס'איז אידן, [וזהו] שבחן של
ישראל, [שהוא] רודף אחריהם ווייל ער זעט [ווי] מ'איז גרויס אין די קדושה, [אין] דאָס
שטייט זיי אין וועג, דאָס שטעכט זיי זייער.

דאָרט וואו ס'איז דאָ עבדות השם בְּאַמֶּת, דְּקִדּוּשָׁה, דאָס שטעכט זייער פאַר די
רְשָׁעִים, דעם העטן זיי זייער שטאַרק געוואָלט רודפֿ'ען.

¹⁰ במכילתא בשלח (סוף פרשה א): אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. להודיע שבחן של ישראל, שאילו היתה אומה אחרת, לא היה
פרעה רודף אחריה.

אזוי שטייט ארויס אין די מכילתא, שְׁבַחֲךָ שֶׁל יִשְׂרָאֵל [איז דעס אַז] ער איז רודף אַחֲרֵיהֶם.

קצח

ישוב קושיא כו

ובזה יש ליישב קושיית המורחי לפי פירש"י בפסוק וַתִּבְאֹ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, שהוא ענין מעלה וחשיבות, דא"כ למה הפסיק הכתוב באמצע הענין באומרו וַיֵּצֵא סִיחֹן וגו', דהכוונה הוא, דדייקא לפי שעלה מעלתם וחשיבותם, על כן רצו סיחון ועוג ללחום עמהם ולרודפם

דאָס קאָן זיין איז דער פֿשט, ס'איז מִקְוֶשֶׁר [המשך הפסוקים, גם עם מה שאמר וַיֵּצֵא סִיחֹן מִלֶּךְ חֲשִׁבּוֹן וגו'].
(דהנה) רש"י פֿשט^ל [איז], וַתִּבְאֹ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, עטס זענטס געקומען צו אַ חֲשִׁיבוֹת, צו אַזאַ מַעֲלָה, עכְשֵׁיו רְאִיתָם [עצמכם בגדולה וכבוד], עטס האָט באַקומען לֵב לְדַעַת, און עטס זענטס חֲפָצִים בְּמָקוֹם, [שאדם] עוֹמֵד עַל דַּעַת רַבּוֹ נֶאֱדָךְ מ' שָׁנִים, [ועל כל זה אמר להם] וַתִּבְאֹ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה.

[ולזה ממשיך הכתוב] און ווייל עטס זענטס געקומען צו אַזאַ חֲשִׁיבוֹת, דורכדעם איז וַיֵּצֵא סִיחֹן [מִלֶּךְ חֲשִׁבּוֹן] וְעוֹג מִלֶּךְ הַבְּשָׁן לְקִרְאָתָנוּ לְמִלְחָמָה.
ווען נישט [מה שבאתם לחשיבות כזה], העט ער נישט געגאנגען מִלְחָמָה האַלטן, [און] ער העט גיווען דורכגעלאָזט [לעבור בארצו, שהרי] וואָס גייט אים אָן, וואָס האָט ער מיט אידן. ער העט נישט גיווען מוֹרָא געהאָט פֿאַר ענק.

נאָר אז ער האָט אָבער געזען ענקער מַעֲלָה, און ענקער שְׁבַח, 'דורכדעם' איז געווען וַיֵּצֵא סִיחֹן. איבערדעם איז דאָס 'אינדערמיט'.
קצט

חקדמה ל'שוב קושיא כח (באופן שני דלהלן)

אלא שצריך לבאר עוד, דלפי זה למה נקט כאן הכתוב לשון 'המקום' דייקא

נאָר פֿאַרוואָס זאָגט ער עפּעס [לשון] הַמָּקוֹם, די קְשִׁיָּא וואָס איך האָב געפרעגט [בקושיא כח], וואָס זאָגט ער [אויף] דעם חֲשִׁיבוֹת [לשון 'מקום']?
קלער איך, איך וועל דאָ צינוצן אַ שטיקל נועם אלימלך.

ר

ישוב קושיא כח (באופן ראשון)

ובדרך פשוט יש לומר, על פי מה דאיתא בספרים דגם ארץ סיחון ועוג היו בו קדושת ארץ ישראל. ואם כן בבואם לשם, נתעלו יותר בקדושתם וחשיבותם, ואם כן ענין המעלה שייך לענין המקום כפשוטו, ולזה נאמר כאן בלשון הכולל שניהם

מ'קען זאָגן [קודם בדרך פשוט. ווייל] טאַקע אַרְצֵי סִיחֹן וְעוֹג האָט דאָךְ שוין געהאָט קְדוּשַׁת הָאָרֶץ, אַזוי ווי זיי זאָגן^ט. [ולכן כשבאו אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה], דורכדעם זענען זיי נְתַעֲלָה געוואָרן [בחשיבות, ונמצא שמקושר החשיבות בהמקום ממש, ולכן נקט הכתוב לשון הכולל שני הפירושים]^ט.

^ט במפרשי רש"י ריש ואתחנן (ד"ה בעת ההוא), ובפרשת דרכים (דרוש ח), ובראש דוד להחיד"א (ריש ואתחנן) כתב שהוא פלוגתא התנאים. וכמו שהביא רבינו כל זה בס"ג ואתחנן תשכ"ו [לשון קדשו קונטרס קיא ח"ג, בקושיא א]. וכן מבואר באור החיים הק' המובא להלן.

^ט וכענין זה מבואר באור החיים הק' בפרשתו (כו, יז) בביאור הפסוק אֶת ה' הָאֱמָרָת הַיּוֹם וגו', וז"ל: אומרו היום, יתבאר על דרך אומרים ז"ל (כתובות ק:). כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, עד כאן. והוא אומרו אֶת ה' הָאֱמָרָת הַיּוֹם דוקא, פירוש כיון שהיו בארץ המקודשת. והגם שעדיין היו בארץ סיחון ועוג, עם כל זה כבר

רא

המשך הקדמה ליישוב קושיא כח (באופן שני)

אבל יש לומר עוד בדרך הפנימיות, על פי דברי הנועם אלימלך בפרשת שמות, בביאור הפסוק וְאָרְדָּה מִן הַצִּיּוֹן מִן הַמִּצְרִים וְלִהְיוֹתָ וְגו' אֶל אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ, וְעַתָּה הִנֵּה צִעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי נֹאֵר סֵאִיז דָּא אֶרֶץ נֹעֵם אֵלִימֶלֶךְ אִיז דָּא אֵין פִּרְשֵׁת שְׁמוֹת^ב, סֵאִיז אַ חִידוּשׁ פֿלא.

זאָגט דער נועם אלימלך, (לפרש הפסוק) וְאָרְדָּה מִן הַצִּיּוֹן מִן הַמִּצְרִים וְלִהְיוֹתָ וְגו' אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ, וְעַתָּה הִנֵּה צִעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי, 'הִיצֵט' (דייקא) אִיז צוגעקומען זייער תְּפִלָּה (צו מיר. וצריך ביאור הכוונה בזה).

רב

ומבאר שם בהקדם דברי הגמרא, העומד בחוץ לארץ ומתפלל, יכין לבו כנגד ארץ ישראל, והעומד בארץ ישראל יכין כנגד ירושלים, ובירושלים כנגד בית המקדש, ובמקדש יכין כנגד קדשי קדשים. ודקדק בזה, ולכאורה גם בעומד בחוץ לארץ, היה לו לומר שיכין לבו מיד כנגד קדשי קדשים

זאָגט דער נועם אלימלך, - אַ פֿלאַ, - (דהנה) ס'שטייט אין די גמרא, [אויף דעם וואָס] די משנה זאָגט^ב [בקצרה, שיכין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, ועל זה הביאו ברייתא בגמרא]^א, היה עומד בחוץ לארץ, יכין את לבו כנגד ארץ ישראל, היה עומד בארץ ישראל יכין את לבו כנגד ירושלים, היה עומד בירושלים [יכין לבו כנגד בית המקדש, היה עומד במקדש יכין] כנגד קדשי קדשים.

פרעגט ער אַ קשײאַ^ב, פאָרוואָס זאָגט ער נישט 'גראַד' [היה עומד אפילו] בחוץ לארץ [יכין לבו] קעגן קדשי קדשים, וואָס מאַכט ער עפעס חילוקים, ער הייבט אָן צו זאָגן [העומד] בחוץ לארץ [יכין] קעגן אַרץ יִשְׂרָאֵל.

כתבנו שהיא מקודשת, כיון שנכבשה כיבוש רבים על פי נביא, וכמו שהוכחנו בפרשת מטות (לב, א). ומעתה אין מקומם נחשב חוצה לארץ, ולזה האמירו ה' להיות להם לאלקים, והוא אומרו לְהִיּוֹת לָךְ לְאֱלֹקִים.

^ב במשנה ברכות (כח:): היה רוכב על החמור, ירד ויתפלל, ואם אינו יכול לירד, יחזיר את פניו, ואם אינו יכול להחזיר את פניו, יכין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים. היה מהלך בספינה או באסדה, יכין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים.

^א בגמרא ברכות (ל): תנו רבנן, סומא, ומי שאינו יכול לכין את הרוחות, יכין לבו כנגד אביו שבשמים, שנאמר (מלכים א' ח, מד) וְהִתְפַּלֵּל אֵל ה'. היה עומד בחוץ לארץ, יכין את לבו כנגד ארץ ישראל, שנאמר (שם, מח) וְהִתְפַּלֵּל אֵלַי דֶּרֶךְ אֲרָצָם. היה עומד בארץ ישראל, יכין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר (שם, מד) וְהִתְפַּלֵּל אֵל ה' דֶּרֶךְ הָעִיר אֲשֶׁר בְּחָרָת. היה עומד בירושלים, יכין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר (דברי הימים ב' לו, לב) וְהִתְפַּלֵּל אֵל הַבַּיִת הַזֶּה. היה עומד בבית המקדש, יכין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר (מלכים שם, לה). ודברי הימים שם, כו) וְהִתְפַּלֵּל אֵל הַמָּקוֹם הַזֶּה. היה עומד בבית קדשי הקדשים, יכין את לבו כנגד בית הכפורת. היה עומד אחורי בית הכפורת [פירש'': במערב העזרה היו אחת עשרה אמה חצר מכותל בית קדשי הקדשים לכותל מערבי של עזרה, והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח], יראה עצמו כאילו לפני הכפורת. נמצא עומד במזרח, מחזיר פניו למערב, במערב, מחזיר פניו למזרח, בדרום, מחזיר פניו לצפון, בצפון, מחזיר פניו לדרום. נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. אמר רבי אבין ואיתמא רבי אבינא, מאי קראה, כְּמִגְדָּל דְּדִיד צְוֹנָךְ כְּנוֹי לְתַפְלוֹת (שיר השירים ד, ד), תל שכל פיות פונים בו.

^ב בנועם אלימלך פרשת שמות: ויאמר [ה'] רָאָה רָאִיתִי כו', וְאָרְדָּה מִן הַצִּיּוֹן מִן הַמִּצְרִים וְלִהְיוֹתָ וְגו' אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ, וְעַתָּה הִנֵּה צִעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי כו'. (שמות ג, ו-ט). ולכאורה היה ראוי לומר רָאָה רָאִיתִי אֵל עֵינִי עָמִי וגו' וְצִעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי, [ואחר כך] וְאָרְדָּה מִן הַצִּיּוֹן כו'. ועוד מה צורך שהבטיח להם הש"ת ברוך הוא להביאם אֵל אֶרֶץ טוֹבָה וגו', היה די שיאמר להם שיוציאם ממצרים, כדאיתא בגמרא (ברכות ט:): שאמרו ישראל באמת, הלוואי שנצא בעצמינו, מִשָּׁל לַעֲבָד, עֵינֵי שֶׁם. ונראה לפרש, דאיתא בגמרא (שם ל). העומד בחוץ לארץ ומתפלל, יכין לבו כנגד ארץ ישראל, העומד בארץ ישראל, יכין לבו כנגד ירושלים. העומד [בירושלים] כו' יכין כנגד בית המקדש, והעומד [במקדש] כו' יכין כנגד קדשי קדשים. ולכאורה אם בכונה תליא מילתא, גם העומד בחוץ לארץ יכין לבו כנגד בית קדשי קדשים. אך נראה דרבותינו ז"ל הורו לנו דרכי התפילה, באופן שיעלו לרצון לפני הש"ת ברוך הוא וברוך שמו, בהיינו העומד בחוץ לארץ, דקדושת ארץ

[ובשלמא] ווען מ'הייסט אים גיין, קאָן מען זאָגן [כי] אַז ער איז אין חוץ לאָרץ קאָן ער נישט גיין נאָר ביז אָרץ יִשְׂרָאֵל, און [אַז ער איז] אין יְרוּשָׁלַיִם [קען ער גיין] צום בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, [אַבער אַז] ער זאָגט נאָר יכוין לבו, נו יכוין לבו קען ער דאָך זיין [אפילו] אין חוץ לאָרץ [ביז] קעגן קדשי קדשים, פונקט ווי [ווען ער איז] אין אָרץ יִשְׂרָאֵל. וואָס מאַכט ער עפעס [חילוקים, און] וואָס איז ער עפעס דאָ מאַרץ [בלשוננו, דכשעומד] בחוץ לארץ זאָל ער [מכוין לבו זיין] קעגן ארץ ישראל און [כשעומד] אין ארץ ישראל [יכוין] אַקעגן ירושלים, [און] אַז ער איז אין ירושלים [יכוין כנגד בית המקדש. זאָל ער זאָגן] גראַד [אַז סיי] וואו ער שטייט זאָל ער אַלץ [מכוין זיין] קעגן קדשי קדשים. אַזוי פּרעגט דער נועם אלימלך.

רג

ומתרגם דהכוונה בזה על מדרגות ובחינות הקדושה של הארץ והמקדש, שהם זה למעלה מזה, ואי אפשר שילך האדם רק ממדרגה למדרגה. ולעולם מיירי במי שעומד בחוץ לארץ, שיעלה ממדרגה למדרגה לבחינות הקדושה בזה אחר מזה

זאָגט דער נועם אלימלך, דאָ שטייט גאָר עפעס אַנדערש. דאָ מיינט מען נישט ווער ס'וואוינט אין אָרץ יִשְׂרָאֵל, צי ער וואוינט אין יְרוּשָׁלַיִם. [נאָר] דאָ מיינט ער ווער ס'צייט צו דער קְדוּשָׁה, [באותו מדרגה] וואו ער איז, [איז דאָרט] 'וואו' ער איז, דער קאָן נישט 'אויפּאַמאַל' צוקומען צו דער קְדוּשָׁה פון קדשי קדשים, [רק צריך הוא לילך ממדרגה למדרגה]. אַז ער איז אין אַ מָצָב אַז ער איז 'בחינת' חוץ לאָרץ, קען ער נישט 'אויפּאַמאַל' צוקומען [לבחינת קדשי קדשים, נאָר] מוז ער קודם זיך אויסאַרבעטן [אַז] ער זאָל קומען צו אַ קְדוּשָׁה פון אָרץ יִשְׂרָאֵל. און אַז ער איז שוין אויסגעאַרבעט אַביסל, ער האָט אין זיך שוין די קְדוּשָׁה פון אָרץ יִשְׂרָאֵל, קען ער האָרעווען [אַז] ער זאָל באַקומען די קְדוּשָׁה פון יְרוּשָׁלַיִם. [און] אַז ער האָט שוין קְדוּשָׁה יְרוּשָׁלַיִם, קען ער האָרעווען אין דער שפיץ [להגיע לבחינת קדשי קדשים]. אַזוי זאָגט דער נועם אלימלך.

רג

וזהו ביאור הפסוק וְאָרֶץ לְהַעֲלֹתוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ וְגו' אֶל אֶרֶץ זְבֹת חָלָב וּדְבָשׁ, דהכוונה דבעודם שם במצרים יתעלו במדרגות בעת התפלה לבחינת הקדושה של ארץ ישראל, ועל ידי זה 'יעתה' הנה צעקת בני יִשְׂרָאֵל בָּהָא אֵלֵי, ש"י יתקבל תפלתם גם עתה במצרים

[און] מיט דעם טייטשט ער דעם פסוק, וְאָרֶץ לְהַעֲלֹתוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ זְבֹת חָלָב וּדְבָשׁ, מ'זאָל מַעֲלָה זיין אידן [אַז] זיי זאָלן צוקומען צו

ישראל היא יותר מחוץ לארץ, וקדושת ירושלים היא יותר מארץ ישראל, וכן כולם קדושתם זו למעלה מזו, וזה בוודאי אי אפשר לאדם שיאחזו בקדושה רבה העליונה בפעם אחד, רק צריך לילך ממדרגה למדרגה. ואמרו חז"ל מי שהוא עדיין בחוץ לארץ, יאמץ ויקדש עצמו בקדושה יתירה שיבא לקדושת ארץ ישראל, ואחר שיוכה לקדושה יתירה, והיינו העומד בארץ ישראל, יכוין לבו לאמץ עוד בקדושה נוספת כנגד ירושלים, וכן כולם. וכשתנהג אדם כך, אזי באיזה בחינה שיהיה, תפלתו רצויה לפניו יתברך ויתעלה. אבל בוודאי מי שעומד בחוץ לארץ, דהיינו שהוא עדיין לא נתקדש כלל, והוא מלא מחשבות זרות ותאוות וגשמיות, בלתי אפשרי שתעלה תפלתו לפניו יתברך. ו והנה כשהיו ישראל במצרים במקום טומאה, ונתגשמו מאוד מחמת צרות עול שעבוד וסבלות מצרים, בלתי אפשרי היה שתעלה צעקתם לפני השי"ת ברוך הוא. ולכן אמר השי"ת וְאָרֶץ לְהַעֲלֹתוֹ וְגו' וְלְהַעֲלֹתוֹ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְגו', רוצה לומר שאעלה אותם ואביא אותם אל קדושת ארץ ישראל, 'יעתה' הנה צעקת בני יִשְׂרָאֵל בָּהָא אֵלֵי, וק"ל.

'בחינת' ארץ ישראל (עוד בהיותם שם במצרים), ממילא 'יפתה' הנה צעקת בני ישראל בָּהָא אֵלֵי, דערנאָך וועט נתקבל ווערן זייערע תפלות. אזוי זאגט דער נועם אלימלך.

רה

[והוא לפלא, שהרי] דאָס איז דאָך גאָר עפעס אנדערש [פֿשט, בדברי המשנה], אַז מ'קאָן צוקומען [למדריגות הקדושה בזה אחר זה], אַז מ'מיינט אויפן 'מענטש', צו וואָס פאַר אַ קדוּשָה ער איז צוגעקומען [למדריגה למדריגה].

רו

ישוב קושיא כח (באופן שני)

ועל דרך זה יבואר כאן דלכן נקט כאן לשון 'המקום', בפסוק וַתִּבְּאוּ אֶל 'הַמָּקוֹם' הַזֶּה, דהכוונה על המעלה וההשגה, והתעלותם בבחינת הקדושה. דהמקום עצמו הוא סימן וראיה על בחינת הקדושה של ארץ ישראל שכבר זכו לזה

דאָס קען זיין איז דער פֿשט.
ער האָט זיי געזאָגט וַתִּבְּאוּ אֶל 'הַמָּקוֹם' הַזֶּה, עטס זענטס צוגעקומען צו דער מעֵלָה וואָס דעס מקום האָט.
דער פֿשט איז טאַקע אזוי ווי רש"י זאָגט [אז] אֶל הַמָּקוֹם מיינט מען די מעֵלָה, [נאָר] פֿאַרוואָס דען זאָגט ער [לשון] מקום, ווייל דאָס איז דער סימן, ער האָט געוויזן עטס זענטס היצט צוגעקומען צו דער פֿחינה [של קדושת 'המקום' של ארץ ישראל, וכבחינה המבואר בנועם אלימלך], איבערדעם איז דאָס הָא בָּהָא תִּלְיָא [המעלה בהמקום].

רז

המשך ישוב הקושיות בפרשת ביבורים

ישוב קושיא מז, יז, יח

ועל דרך זה יבואר גם הפסוק וַיִּבְּאוּ אֶל 'הַמָּקוֹם' הַזֶּה, דהכוונה על המעלה והשגה של בחינת הקדושה, וכפירש"י בפסוק וַתִּבְּאוּ אֶל 'הַמָּקוֹם' הַזֶּה. והמשך הפסוקים הוא, שמתחיל אַרְמִי אֲבִד אֲבִי, להוכיח זכות האבות הק' שזכו למעלת הקדושה דארץ ישראל. וממשיך לומר וַנִּצְעַק אֶל ה' וגו', וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ, שגם במצרים זכו לקבלת התפילה על ידי בחינה זו. כי אף בעולם במצרים, נתקיים וַיִּצְאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם וגו' וַיִּבְּאוּ אֶל 'הַמָּקוֹם' הַזֶּה, דהיינו שהביא אותנו למדריגה זו של בחינת קדושת ארץ ישראל, וכן במדבר זכו לזה, אף קודם נתינת הארץ בפועל, שעל זה אומר אח"כ וַיָּתֵן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת

איבערדעם קאָן זיין, [דגם כוונת הפסוק] וַיִּבְּאוּ אֶל 'הַמָּקוֹם' הַזֶּה איז גאָר עפעס אנדערש.

מ'זאָגט [במקרא ביכורים, וַנִּצְעַק אֶל ה' וגו', וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וגו'] אַז דער בורא פֿל עוֹלָמִים האָט צוגעהערט תפלתן של ישראל²², [ווייל] ס'איז געווען צווישן אידן קדושים [במעלות הקדושה. און ווי] ער רעכנט דאָך אויס אַרְמִי אֲבִד אֲבִי, ער רעכנט דאָך אויס פון תחילת אָן, פון די אבות הקדושים.

[וממשיך] וַיִּצְאָנוּ [ה' מִמִּצְרַיִם] בִּיד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתִּים, [אז] דער בורא פֿל עוֹלָמִים האָט 'אויפגעהויבן' אידן [בעולם במצרים], אזוי ווי דער נועם אלימלך זאָגט [בביאור הפסוק שבפרשת שמות, הנאמר על יציאת מצרים]. און 'וַיִּבְּאוּ' (עי' קושיא יז),

²² וקבלת התפלות תלוי לפי קדושת ומעלת ישראל, לפי בחינת המקומות של הקדושה, וכדברי הנועם אלימלך.

מ'הָאָט אוֹנֵז 'צוגעברענגט' צו קְדוּשַׁת הַמָּקוֹם, [דאָרט] וואו מ'זעמיר געווען [במצרים ובמדבר] ע"ד.

און 'דורכדעם' האָב מיר זוכה געווען ווִיתֵן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ [בפועל, צו] די קְדוּשַׁת הַמָּקוֹם [ממש]. נאָר 'דאָס' [קדושת 'המעלה'] איז געווען ביי אים אַ חֲשִׁיבוֹת, האָט ער עס געזאָגט פֿריער (ומיושב קושיא טז).

איז דאָס גאָר גאָר אַן אַנדערע בְּחִינָה. און דורכדעם האָב מיר זוכה געווען [אחר כך, אל ווִיתֵן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, ובנה לנו את בית הבחירה, בפועל].

רח

ישוב קושיא א (באופן שני) ע"ה

ואומר 'וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ, הֵינּוּ שְׂתֵּהִי שָׁם מִמָּשׁ, וְלֹא תִּתְחַלֵּף קְדוּשַׁת הָאָרֶץ וּכְדַבְּרֵי הַצִּמְחָה. וּזְכִּין לֹהַ עַל יְדֵי 'הַבְּנִיעָה' לְהַקְבִּ"ה, אֲשֶׁר זֶהוּ הַמַּעַם שֶׁל מִצְוַת בִּיכּוּרִים, לְהִרְאוֹת הַכִּנְעָה לָהּ, וּלְהַכִּיר שֶׁהֵלֵךְ בָּא מֵאֲתוֹ ית'

איבערדעם שטייט 'וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ.

[ווייל] מ'קאָן זיין אין אָרֶץ יִשְׂרָאֵל אַלִּיין, און מ'איז נישט אין אָרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַזוי ווי איך האָב פֿריער געזאָגט (באות קסו). [ולזה אמר הכתוב, אַז] דורכדעם וואָס דו וועסט דִּיך פִּירֵן ווי מ'ברוּיך, דו וועסט האָבן די 'כְּנִיעָה' פֿאַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא [שעל זה הוא ענין והוראת מצות ביכורים ע"ה, בזכות זה תבא אל הָאָרֶץ 'ותהיה' שם ממש] ט"ז.

רט

ישוב קושיא כא

וכן ענין 'התפילה' עיקרה היא ענין הכנעת לבו להקב"ה, כמבואר בספרים, והאריך בזה החובת הלבבות. ולזה כשראה משה שביכורים עתידין ליפסק, תיקן בנוסח וסדר התפילה לשונות של הכנעת הלב לה', כדי שתהא דוגמת הביכורים. ומה שאמרו דתפלות כנגד 'תמידין' תקנום, הוא רק על עצם חובב ומני התפילה, אבל לא על הנוסח

[ובזה מבואר גם דברי התנחומא שמשה תיקן התפילות כנגד הביכורים שעתידין ליפסק, וגם מה שמביא על זה מהפסוק באו נִשְׁתַּחֲוּהָ וְנִכְרַעָה, נִכְרַעָה לִפְנֵי ה' ע'שנז, שהם לשונות של 'הכנעה'].

[דלפי האמור נמצא דענין הפרשה] איז דאָס די זעלבע [ענין ווי] די תְּפִלָּה.

[והגם] טאַקע בעצם [די] תְּפִלּוֹת [מה שצריכין להתפלל ג' פעמים ביום], איז קעגן די תְּמִידִין [תקנום, וגם כבר 'האבות' תקנום] ט"ז. אָבער דער נוסח, [און] די גאַנצע [סדר] תְּפִלָּה דאָרט, [על זה הוסיף משה עוד דברי הכנעה, ואחר כך גם האנשי כנסת הגדולה. שהרין דער עיקר [ענין התפלה] איז דאָךְ נאָר [לבוא לידי הכנעה לה'], זאָגן דאָךְ אויך אַלע.

ע"ד ואמר בלשון סתום, אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, מכיון שלא מיירי מהמקום ממש, רק מהבחינה, שזה יוכל להיות בכל מקום. ומיושב גם קושיא יח.

ע"ה ואופן הראשון בזה, כבר נדפס בחלק א' של הקונטרס.

ע"ד וכמו שהביא רבינו זה לעיל בהדרוש (בהנדפס בח"א וחי"ב של הקונטרס), בשם הראשונים.

ע"ד שקדושת ארץ ישראל תלוי בהכנעה, וכמבואר בכמה ספרים דלכן נקראת אָרֶץ 'כְּנָעַן'. וכן מבואר בשל"ה הק' (תורה שכתב פרשת לך, בתורה אור אות ב) וז"ל: וזהו ענין שנשאר שם 'כְּנָעַן' להארץ הק', אחר שהיתה של ישראל מצינו כמה פעמים שנקראת אָרֶץ כְּנָעַן. אלא הכוונה כי אָרֶץ כְּנָעַן הוא עבד, גם כְּנָעַן לשון הכנעה, וזהו קיום הארץ, שנהיה עבדי ה' וכו', ועיקר מעלת וקיום הארץ היא בהיותנו נכנעים ועבדים לו וכו'. הכולל העולה, יושבי הארץ צריכין להיות בהכנעה, וכמו גרים, לא יעשו העיקר להתיישב באיתן מושבו וכו'. וסימנך אָרֶץ אֲכֻלַּת 'יוֹשְׁבֶיהָ' (שלה יג, לב), היא מכלה הרוצים 'לישב' בה בשלוה ובתוקף, לאכול פיאותיה ולהנות בה לבד וכו', ומי שדר בארץ ישראל 'בענין הזה', מובטח לו שהוא בן עולם הבא וכו', ואז זוכה לארץ ישראל העליונה וכו'. [ועיין בזה ביואל משה (ב, מ)].

ר

[און וויר] דער חובת הלבבות רעכנט דאָך אויס^ע, פאַרוואָס מ'איז מִתְפַּלֵּל פֿאַר
הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, [והלא] דער אָמֶת, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא ווײַסט דאָך וואָס מ'ברוּיך. נאָר [ווייל]
מ'דאַרף צו ווײַזן בִּפְרָטִיּוֹת אַז מ'איז אָנגעוויזן אַלע צָרִיכִים צום באַשעפּער. די גאַנצע
[ענין] 'תְּפִלָּה' איז נאָר אַ כְּנִיעָה פֿאַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, די זעלבע וואָס 'בִּיפּוּרִים' איז, דאָס
איז די זעלבע בחינה.

ר'א

איבערדעם דעם נוסח מיט דעם סדר התפלה, (דאָס) איז אזוי ווי ביכורים, (ומדריגות הקדושה בזה תלוי לויט) וויאזוי דו זאלסט דיר פירן.

ממילא [מהאי טעמא בביכורים] האָט ער געזאָגט וַיִּבְאֲנוּ אֶל 'הַמָּקוֹם הַזֶּה', [אז]
מ'האט אונז צוגעברענגט אל 'הַמָּקוֹם' הזה, צו דער בחינה פון נתינת הארץ.

ר"ב

ישוב קושיא יח (באופן שני)

גם יתפרש עוד כפשוטו, באומרו **אֶל הַמָּקוֹם 'הַזֶּה'**, דהכוונה על שלא נתחלף קדושת המקום, והוא במקום הזה עצמו **קִאָן זֵיין** [נאך (בישוב קושיא יח), ולדייק עוד וואָס] **ער זאָגט אַל הַמָּקוֹם 'הַזֶּה'**.
ווארן אז **ס'איז פארטוישט** [אם כן אינו המקום 'הזה' ממש]. (המשך וסיום הענין, באות רטז)

ריג

ביאור דברי הרד"ק בירמ' - בפסוק אל דברי השקר לאמר היכל ה' וגו'

ס'איז אַ חידוש וואָס דער רד"ק זאָגט^{עט} [בפסוק אַל תִּבְטְחוּ לָכֶם אַל דְּבַר הַשָּׁקָר לֵאמֹר הֵיכַל ה' וגו'], - ווי איך האָב געזאָגט^ט, - אַז וויבאַלד [שאומרים] הֵיכַל ה' הֵיכַל ה', און זיי דעקן זיך מיט דעם, איז עס אַ מערת פֿריצים (שם, יא.).

^ע בחובת הלכות שער חשבון הנפש (פ"א חשבון ג'): וראוי לך אחי שתרע, כי כוונתו בתפילה אינה כי אם כולת הנפש אל האלקים, וכניעתה לפניו, עם רוממותה לבוראה ושכחה והודאתה לשמו, והשלכת כל יהייה עליו. ולפי שהיה קבד על הנפש לזכור כל זה בלי חיבור וסדר, כתבו (ג"א סידור) רבותינו זכרונם לברכה הענינים שצריכים להם רוב ימיות בני אדם, הנראה חסרונם בהם אל האלקים וכניעתם בעבורם, והם עניני התפילה על סדר ותיקון, שתקבל בה הנפש פני בוראה ולא תבוש בהתנפלה, ויִרְאָה ואמן בסדרה מפני התפילה בלבה הכניעה והשפלות לאלקים. ולפי שהיתה מחשבת הלב מהפכת הרבה ואין קיימה למהירות עבור ההרהורים על הנפש, היה קשה עליה לסדר עניני התפילה מעצמה, תיקנו אותם רבותינו זכרונם לברכה במלים מתקונות, יסדרן האדם בלשונו, מפני שמחשבת הנפש הולכת אחר המאמר ונמשכת אל הדיבור. והיתה התפילה מלות וענינים, והמלות צריכות אל הענין והענין אינו צריך אל הדיבור, כשאפשר לסדרו בלב, אשר הוא עיקר כוונתנו ועליו משען מנמנתו. הלא תראה מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות כ): בעת הדוק, בעל קרי מהרהר וכוונתו במך לא לפניה ולא לאחריה, והתירו לקצר בעניני התפילה בתפילה קצרה (שם כח:), ואילו היה מלים על התפילה, לא היה מותר לנו לקצר בשום פנים. ○ על כן תִּקֶּן אחי ענין פיתלת בלבך, והשווהו לעצם דיבורך, וכוון בהם כוונה אחת לאלקים, ופנה גופך מכל תנועותיך, וקָשְׁרוּ חוֹשֶׁךְ ורעיוֹנֶיךָ מתעסק בדבר מדברי העולם עם התפילה. הִקְשָׁה במה שאתה עושה למלך, כשאתה מתעסק בהודאתו ושכחו וסיפור טובותיו עם סכלותו במצפונך, כל שכן הבורא יתעלה, המשקיף על גלוייך ומצפונך ונסתרך ונראך. ומן התימה, שהתפילה אצלך אמונת הבורא ופקדונו, כי מסר בידך ענינה ונתנה ברשותך, לא שישקיף עליה וזולתו. ואילו התתפלל אותה כמו שצוה הבורא יתברך, יצאת ידי חובת האמונה, ויקבלנה ממך הבורא, ואם לא תהיה נאמן בה בלבך ובלשונוך, תהיה בחזקת הקובעים אותו באמונתו, ואמר הכתוב בהם (האינו לב, כ) כי דור תִּהְפֹּכֶת הָאָרֶץ אֲנִי אֶבְנֶנָּה, ואמך באשׁי האמונות הנוהגים בהן כמשפטן וכדיניהן (הילים קא, ו) עֵינֵי בְּנָאֲמִי אֶרְץ לִשְׁכַּת עֹמֶרִד. ויִעֲזְרֵנוּ עַד שֶׁם בַּחֲשׁוֹנֵינוּ [ח].

^{ע"ט} דכתיב בירמי' (ז, ד): אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר היכל ה' היכל ה' המה.

ופירש שם הר"ק: 'היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה. אלו דברי השקר, שאומרים להם נביאי השקר המתעשים אותם, או הם היו אומרים לנביא והוא ירמיהו, והיו אומרים לו לא יתחבר היכלו בעבור העון, ולא תתחבר העיר הזאת. ואמר שלשה פעמים היכל ה', לפי שהיו שלשה אולם, והיכל, ודביר, כן פירש אדוני אבי

דָּאָגַט דער רד"ק דאָרטן^ט, אַז עטס זינדיגטס, אפילו עטס קומטס לְמָקוֹם הַמִּקְדָּשׁ, איז ווי גלייך עטס העטס געקומען [רק סתם] אַל הָאָרֶץ, נישט צום מָקוֹם הַמִּקְדָּשׁ.

ריד

[וביארתי, דהנה] לכאורה דאָס בית המקדש איז דאָך [עומד 'בקדושתו', שהרי] דאָס שמועסט מען דאָך בְּזִמְנֵי הַבֵּית, איז דאָך געווען [דאָרט] עוֹבְדֵי הַשָּׁם, ס'איז געווען כְּהֲנִים בַּעֲבֻדָתָם וְלוֹיִים בְּדוֹכָנָם, איז דען חלילה 'אוועקגעקומען' דעמאלטס די קדוּשָׁה וואָס איז געווען דאָרט.

ז"ל. ופירושו, כי פסוק אֶרֶץ אֶרֶץ אֶרֶץ [שמעי דבר ה'] (שם כב, כט), תשובת דבריהם אמר, הרי ההיכלות שאתם אומרים לִפְנֵי, חשובים כמו הָאָרֶץ, כיון שאתם חוטאים לִפְנֵי, ומבזים ההיכלות.

ב' בעל הגאולה ועה"ת (סימן צח) [מכתבים]: עור יש לומר במה שהקפידה הנביאה להגיד על מצוה דאורייתא מי בקש זאת מידם [ישעי' א, יב]. על פי המבואר בפסוקי ירמ' (י, ד) אל תבטחו לְכֶם אֶל דְּבַרִי הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר הִיכַל ה' הִיכַל ה' הִיכַל ה' הִמָּה, ופירש רש"י ז"ל, תלת זמנים בִּשְׁתָּא אַתְּוּן מִתְחַזְּזִין קְדָמוּהִי, וכן הוא בתרגום יונתן. והרד"ק והמצודות פירשו, שלכן אמר ג' פעמים הִיכַל, על האולם, וההיכל, והדביר, שכולם נקראים הִיכַל ה'. וכתב שם הרד"ק, הרי ההיכלות שאתם אומרים לִפְנֵי, חשובים כמו הָאָרֶץ, כיון שאתם חוטאים לִפְנֵי, ומבזים ההיכלות. ו אמר הכתוב אחר כך (שם ז, ח-א) הִנֵּה אֲתֵם בָּטָחִים עַל דְּבַרִי הַשֶּׁקֶר לְכַלְתִּי הוֹעִיל, הִגְבַּח רִצְחָ וְנָאֵף וְהִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר וגו' וּבִאֲתָם וְעִמְדָתָם לִפְנֵי בֵּית הָזֶה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו וְאֲמַרְתֶּם נִצְלָנוּ, לְמַעַן עֲשׂוֹת אֵת כָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה. הַמְעַרַת פְּרִיצִים [פירש במצודות, שהוא חפירה בקרקע ששם הולכים הרשעים וקלי הדעת להתחבא כאשר יעשו התועבות] הִזְיָה הַבֵּית הָזֶה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו בְּעֵינֵיכֶם, גַּם אֲנֹכִי הִנֵּה רֹאֲתִי נָאֵם ה'. ופירש רש"י ז"ל על כל הכתובים האלה, שהוא בלשון התמיהה, וכי אלה תעשו ויועיל ההיכל לכם. ו תמצית דברי הרד"ק והמצודות, שלכן מְדַמָּה הכתוב בית המקדש וההיכל לַמְעַרַת פְּרִיצִים, שכיון שחושבים בעשותם את כל התועבות, שבבואם אחר כך לההיכל ינצלו מהעונש, אם כן בית ה' הוא סיבה ועזר לעשות התועבות בבטוחכם בו, ולכן דומה לַמְעַרַת פְּרִיצִים, שכאשר יעשו התועבות ילכו להתחבא במערה, יעי"ש באורך דבריהם.

ולפי זה גם ההולכים לבית המקדש ויראה, ליקים מצות עליית הרגל, ולעשות שם תשובה שלימה, ונתחזק על ידם כח בית המקדש שמכפרת על עוונות ישראל, גם מזה היה סיוע לרשעים האלה שעשאוהו כמערת פריצים לעשות את כל התועבות בבטחונם על זה. ו אלא שקשה לבטל פרשה שלימה שבתורה הק' שיש במצות עליית הרגל, אבל כיון שגם בכל המצות עיקר הציווי הוא על עשייתה לשמה בלתי לה' לבדו וכו', אלא שהתירו גם שלא לשמה, ואין הטעם אלא שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ואף יראת העונש ואהבת השכר הוא בכלל שלא לשמה וכו', ואין ההיתר אלא בשביל שמביא אחר כך לידי לשמה. אבל כיון שיש במצוה זו סיבה גדולה לסייע ידי עובדי עברה כל כך, לעשותה כמערות פריצים, אין חֲפֵץ לה' במצות כאלה. וזה לפענ"ד טעם מספיק מה שאמר הכתוב מי בקש זאת מידם קָמָס חֲצָרִי, אף במצוה דאורייתא של עליית הרגל.

הנאמר בכהנים, דהכוונה על ענין ומעלה הנה נחזי אנו, שהכתוב מְדַמָּה את בית המקדש למערות פריצים, אז בעת שהיו כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם, יען שהיה באותה שעה רשעים שעשו תועבות מרובות, והתכסו בביאתם למקדש באמרם הִיכַל ה', והיה סיבה לתועבות. וכתב על זה הרד"ק, שבשביל זה ההיכלות חשובים כמו הארץ, כיון שאתם חוטאים ומבזים ההיכלות. והנה אותה התועבות לא נעשו במקום המקדש, אלא במקומות אחרים, אלא יען שכיוס תועבותיהם בביאתם למקדש נקרא ככה. וקל וחומר כן בנו של קל וחומר עכשיו שעושי תועבות נמרצות ונוראות שם במקום הקודש, ומכסים תועבותיהם באמרם הִיכַל ה' וגו' רחמנא ליצלן, הנה הבאנו לכם מקום המקדש, וכמעט נשתכח על ידי זה כל התועבות והנאצות הנוראות שניאצו את השי"ת ותורתו הק' מעת התחלת הרעיון של הקמת המדינה, ועכשיו ביותר מנאצים את ה' באופנים נוראים, והכל שִׁשִּׁים ושמונים לאמר ערכו לנו מקומות הקדושים. ו והכשרים המעטים שבישראל ההולכים להכותל לפי תומם, המה הגורמים לכל זה ויותר ויותר. כי רובא דרובא בכוה"ר המה ציונים נלהבים מאז ומקדם, אלא שהיו בוששים להגיד במו פיהם אז שר כלבבם, ועכשיו יוכלו להתפאר היטב באמרם הִיכַל ה' וגו'. אלא אף המועטים שבישראל שאינם הולכים במחשבות כאלה, אף כי מועטים הם בתכלית, אבל מהם ההתפארות להציונים הכופרים עוד הרבה יותר במדה גדושה מאוד, כי מתפארים הרבה בגובה וגאון עד אין חקר בשוקים וברחובות לאמר הדור אֲתֵם רָאָה כי הבאנו קדוּשָׁה לישראל, מה שהכל מודים ומקבלים בששון ובשמחה, אף הכשרים הקיצוניים. ואם כן אותן המועטים מהכשרים, שהולכים להכותל לפי תומם, הן המה עיקר הסיבה שיקרא מקום המקדש מְעַרַת פְּרִיצִים חס ושלום, כמבואר בקרא במה שנעשה כסות עינים לתועבות נמרצות רח"ל. ואין ספק שהקב"ה מתאונן עליהם לאמר מי בקש זאת לאמר מי בקש זאת חָרָם חֲצָרִי, ואם בעת שהיה מצוה דאורייתא אמר הכתוב כזאת, אין ספק שהוא עכשיו כן. והיית לנפשו, יחדל מדרך זה, לא מיניה ולא מקצתו.

[נאָר] מוז זיין, אַז פאַר דעם וואָס ער קומט [און] אַז ער איז אַ בעל חוטא, איז עס אַ
הַסְתֵּרָה פאַר אים, ער שפּירט נישט די קְדוּשָׁה. ס'איז אַזוי ווי [בין] 'אַרְצֵי יִשְׂרָאֵל' [וכדברי
הצמח. או כבחנינה המבואר בנועם אלימלך, לדברי שניהם אפשר להיות שם בפועל, ועם כל זה הוא
כאילו אינו שם]. אַזוי ווי זיי קומען אַרויף [מסתלק משם הקדושה ומתחלפת].

אַזוי מוז איך דאָך זאָגן פֿשט אין דעם רד"ק.
ער זאָגט נישט קיין מָקוֹר [דערויף, מדברי חכ"ל, אָבער] על כל פנים אַזוי זאָגט ער.

רטו

סיום ישוב קושיא יח (באופן שני)

איבערדעם זאָגט ער וַיִּבְאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם 'הַזֶּה', און ס'איז נישט פאַרטוישט
געוואָרן, די קְדוּשָׁה איז קְדוּשָׁה [מבלי התחלפות], אַזוי ווי ס'איז געווען פריער, האָט
מען אונז צוגעברענגט צו דעם. דאָס זאָגט מען, [אַז] דאָס איז 'די' בחינה.
[און] איבערדעם זאָגט ער 'וְהָיָה כִּי תְּבֹא אֶל הָאָרֶץ, דאָס וועט זיין [בעיצומו, מבלי
התחלפות] (וכדלעיל באות רח).

רטו

ישוב קושיא ה

ולפי האמור יבואר גם דרשת הספרי בפסוק 'וְהָיָה כִּי תְּבֹא, אִין וְהָיָה אֵלָּא 'מִיד'. דהכוונה דאף מיד, מרם
ביאתם לארץ בפועל, כבר שייך לזכות לקדושת ובחינת ארץ ישראל, ואף בחוץ לארץ, וכדברי הנועם אלימלך
איבערדעם זאָגט ער 'מִיד', דאָס קאָן זיין דער פֿשט אין דעם ספרי אויכעט, דאָס
מיינט מען גאַרנישט דעם [ביאתם ממש אל הארץ, רק] איבערדעם זאָגט ער 'מִיד', [אַז]
אפילו איידער מ'איז זוכה, אפילו איידער פאַרן [ביאתן לארץ בפועל ממש].
אַזוי ווי ס'איז געווען אין די פריערדיגע דורות [אצל האבות הק', וגם בעודם במצרים]
[וכדלעיל באות רז], ס'איז געווען דעמאָלטס די צדיקים וקדושים וואָס זענען צוגעקומען
צו די בחינת הָאָרֶץ [אף בחוץ לארץ, וכדברי הנועם אלימלך. וממילא] קאָן עס זיין 'מִיד',
אפילו פריער, איידער נאָך מ'קומט אַהִין [בפועל, כבר שייך ענין] וְהָיָה כִּי תְּבֹא 'אֶל
הָאָרֶץ', [דהיינו די] די בחינה פון וַיִּבְאֵנוּ אֶל 'הַמָּקוֹם הַזֶּה' [כדלעיל שם].

ריו

ישוב קושיא ו (באופן שני) ע

ויבואר גם הסמיכות לפרשת מחיית עמלק, שעיקר מחיית 'עמלק', קאי על שרו של עמלק שהוא הס"מ, והוא
שימחה ויסלק ממנו כוחות היצר הרע, וכמו שביאר האלשיך הק'. ולפי מה שיזכה האדם בעבודת ה', וסילוק כוחות
היצר הרע, הרי הוא זוכה לעומתו אל בחינות ומדרגות קדושת הארץ, המבוארים כאן בפרשת ביכורים, וכמו
שביארנו

און דעם סְמִיכוּת [פרשת ביכורים] מיט מְחִיית עֲמָלֶק (קושיא ו), [יש לומר כי לדרכינו] איז
דאָס הָא בְּהָא תִּלְיָא. [שהרי ענין מחיית] 'עמלק', איז [דאָך] דער שָׂרוּ של עמלק, דער ס"מ.
אַזוי זאָגן דאָך אַלע.

ווי דער אלשיך הקדוש זאָגט^{אב}, ס'איז מְחִיית עֲמָלֶק [שהם כחות היצר הרע] ביי זיך
אַלִיין, [דאָס] מיינט מען שָׂרוּ של עֲמָלֶק [שהם כחות היצר הרע שבקרב הלב, ועיקר כוונת המצוה
היא] מ'זאל מְסַלֵּק זיין די כוחות פונעם ס"מ פון זיך אַלִיין.

^{אב} בתורת משה להאלשיך, סוף בשלח, וסוף כי תצא. וכבר העתקנו לשונו באריכות בדרושי פרשת בשלח ושבת
זכור, שהאריך שם רבינו בענין זה.

ממילא וועט זיין 'וְהָיָה' פֿי תבוא אַל הָאָרֶץ, וַיִּבְאֲנוּ אֶל 'הַמָּקוֹם הַזֶּה', [וואָס] דאָס איז דאָס ענין פון די פרשה פון פֿיכורִים. און דאָס איז דאָס סְמִיכוֹת [לפרשת עמלק], דאָס גאַנצע [בחנינה פון פרשת ביכורים] וואָס כ'הָאָב אויסגערעכנט .. [דהיא על דרך שאמר גם בסוף הפרשה] וְתִבְאוּ אֶל 'הַמָּקוֹם הַזֶּה'. [וזוכה האדם לבחינת קדושת הארץ, הכל לפי מה שזכה בעבודתו ית', ובסילוק כחות היצר הרע, שזהו ענין מצות מחיית עמלק].

ריח

ברכת הקודש

דער בורא פֿל עולמים זאל העלפֿן, ביז דערווייל, מ'זאל זוכה זיין [לתשובה].
דער אייבירשטער זאל העלפֿן - מ'איז היצט אין די ימי אָלול - מ'זאל זוכה זיין צו טון תשובה שלימה.
מ'זאל האָבן די השפּעה מן השמים [להתעורר בתשובה].
דער בורא עולם זאל רחמנות האָבן, מ'זאל קענען זאָגן 'עפעס ווערטער' [בתפילה לפני הקב"ה].
מ'זאל מיר גיין אין דרך האמת.

דער בורא פֿל עולמים [יקבל תפלותינו], ס'זאל נְתַקְבֵּל ווערן תפלות וְתַחֲנוּנִים פון אידן פאר הקדוש ברוך הוא [שכבר נושע במהרה בתשועת עולמים].
טאָקע ווי דער נועם אלימלך זאָגט [בביאור הפסוק] 'וְעַתָּה' הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [בָּאָה אֵלַי, גם בעודם בגלות].
[ויש לרמוז עוד בלשון 'וְעַתָּה', אז] דאָס ברויך צו זיין 'שוין' ברויך דאָס צו זיין, [דכבר הגיעו לבחינת] וְלֹא יָכֻלוּ לְהִתְמַהֵמֵה. [ומדויק בזה דלכאורה] ער האָט געברויכט צו זאָגן [רק] 'וְהִנֵּה' צַעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, [ומהו] 'וְעַתָּה', [אלא הכוונה כי] ס'איז אַ זאך וואָס ס'ברויך צו זיין 'שוין'.

מ'זאל בְּמַהֲרָה געהאָלפֿן ווערן, ס'זאל זיין בְּמַהֲרָה.
מ'זאל מיר האָבן אַ שְׁנַת גְּאוּלָּה וישועה.
מ'זאל ניצול ווערן מִכָּל צָרָה וְצוּקָה.
מ'זאל מיר מְקַבֵּל זיין פֿני מְשִׁיחַ צְדִיקֵנוּ מִתּוֹךְ נַחַת וְשִׁמְחָה, וּבְקִדּוּשָׁה וּבְטְהָרָה.
בְּהִתְרוֹמָמוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וּבְהַתְגַּלּוּת כְּבוֹד שְׁמַיִם עֲלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

